

In opdracht van

het Uitvoeringsprogramma Bodem en
Ondergrond + de Unie van Waterschappen

**Grondwater(kwaliteits)beheer
door waterschappen.
Een vergelijkend onderzoek**

Sterk Consulting BV

Leiden, december 2020

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	- 3 -
1 Inleiding	- 5 -
2 Grondwaternetwerken en afstemmingsstructuren	- 7 -
2.1 Inleiding	- 7 -
2.2 Specifieke overleggen over grondwater	- 7 -
2.3 Bredere overleggen: grondwater i.r.t. maatschappelijke opgaven	- 10 -
2.4 Belang van grondwater binnen waterschappen, Unie, UP en STOWA	- 11 -
2.5 Invloed Omgevingswet op samenwerking en afstemming	- 13 -
2.6 Conclusie	- 15 -
3 Grondwaterbeleid en maatregelen	- 18 -
3.1 Inleiding	- 18 -
3.2 Grondwater in beleid en regelgeving	- 18 -
3.3 Voorgenomen maatregelen op het gebied van grondwaterkwaliteit	- 20 -
3.4 Conclusie	- 21 -
4 Kennisondersteuning waterschappen en rol anderen	- 22 -
4.1 Inleiding	- 22 -
4.2 Rol van de Unie van Waterschappen	- 22 -
4.2.1 Door de ogen van de waterschappen	- 22 -
4.2.2 Door de ogen van de Unie zelf	- 23 -
4.3 Rol van de STOWA	- 24 -
4.3.1 Door de ogen van de waterschappen	- 24 -
4.3.2 Door de ogen van de STOWA zelf	- 24 -
4.4 Rol van het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond	- 25 -
4.4.1 Door de ogen van de waterschappen	- 25 -
4.4.2 Door de ogen van het UP zelf	- 25 -
4.5 Conclusie	- 26 -
5 Grondwaterkwaliteit: kennis, ervaring en behoeften	- 27 -
5.1 Inleiding	- 27 -
5.2 Beoordeling kennisniveau en ervaring	- 27 -
5.3 Waar is met het oog op de Omgevingswet behoefte aan?	- 28 -
5.4 Kennisbehoeften en risico's	- 29 -
5.5 Conclusie	- 30 -

6	Conclusies en aanbevelingen	- 32 -
6.1	Belangrijkste conclusies	- 32 -
6.2	Aanbevelingen	- 34 -
6.2.1	Algemene aanbevelingen	- 34 -
6.2.2	Aanbevelingen voor de individuele waterschappen	- 35 -
6.2.3	Aanbevelingen voor de Unie van Waterschappen	- 35 -
6.2.4	Aanbevelingen voor de STOWA	- 36 -
6.2.5	Aanbevelingen voor het UP Bodem en Ondergrond	- 36 -

BIJLAGEN

Bijlage 1:	betrokkenen bij het onderzoek	- 37 -
Bijlage 2:	overzicht overleggen grondwater in maatschappelijke opgaves	- 38 -
Bijlage 3:	vragenlijst voor het onderzoek	- 41 -

Managementsamenvatting

Waterschappen zijn de regionale watersysteembeheerders van Nederland. Tot het watersysteem behoren naast de keringen, oppervlaktewaterlichamen en bergingsgebieden, zeker ook de 23 te onderscheiden grondwaterlichamen. Bij acht waterschappen, de Unie van Waterschappen (UvW), STOWA en het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond (UP, opdrachtgever voor het voorliggende onderzoek) is onderzocht hoe de waterschappen opereren op het terrein van het grondwaterbeheer (nu en onder de Omgevingswet), in het bijzonder het grondwaterkwaliteitsbeheer. Door middel van interviews is een beeld verkregen van:

1. de grondwaternetwerken/-overleggen waaraan wordt deelgenomen;
2. het grondwaterbeleid van de waterschappen en de daaruit voortkomende grondwatermaatregelen, zowel in de huidige als de toekomstige planperiode (waterbeheerplannen respectievelijk waterbeheerprogramma's);
3. de rol die het UP, de UvW en de STOWA hierbij (kunnen) vervullen;
4. de kennisbehoefte op het gebied van grondwater.

Wat de Omgevingswet betreft, is hier van belang dat het bodembeleid en de bodemwet- en regelgeving nogal gaan wijzigen. Dit heeft met name gevolgen voor het grondwaterkwaliteitsbeheer.

Belangrijkste conclusies onderzoek

1. De aandacht voor grondwater en zeker grondwaterkwaliteit is binnen de meeste waterschappen relatief laag, vergeleken met onderwerpen als waterveiligheid en oppervlaktewaterkwaliteit. Grondwaterkwaliteit wordt niet door elk waterschap als kerntaak beschouwd; er wordt hiervoor hoofdzakelijk naar de provincies gekeken. Illustratief is dat het gemiddelde waterschap slechts enkele 'grondwater-fte's' binnen de muren heeft. Er is een grote discrepantie tussen het belang van grondwater enerzijds en de aandacht en middelen hiervoor anderzijds.
2. Onder invloed van verschillende maatschappelijke opgaven/vraagstukken en de Omgevingswet, neemt de aandacht voor grondwater wel toe. Maar hoofdzakelijk voor kwantiteitsvraagstukken (zoals droogte, verdroging, ondergronds ruimtegebruik en bodemdaling). De in kaart gebrachte netwerkstructuren, die vooral regionaal zijn georganiseerd, wijzen ook in die richting.
3. De Omgevingswet zal de samenwerking en afstemming op het terrein van grondwaterkwaliteit verder beïnvloeden, maar hoe is overwegend onzeker. Er is veel onduidelijkheid over de gevolgen van het nieuwe bodembeleid en de betekenis daarvan voor waterschappen. Waar waterschappen veel kennis hebben op het gebied van grondwaterkwantiteit, is die voor grondwaterkwaliteit beduidend lager (een paar uitzonderingen daargelaten). Gevraagd naar de concrete kennisbehoefte, levert dit onderwerpen op waar de UvW, STOWA en de opvolger van het UP een rol kunnen spelen:
  - hulpmiddelen, waaronder kaders voor de beoordeling van grondwaterkwaliteitsvragen (à la beoordelingskaders voor het kwantiteitsbeheer).
  - meer kennis over onderwerpen als de vergrijzing van de grondwaterkwaliteit, effecten van de energietransitie op de grondwaterkwaliteit en het effect van klimaatverandering c.q. grootschalige infiltraties van diverse soorten water in de bodem.

- ‘verbinders’ tussen de maatschappelijke opgaven en de eigen taken en belangen. Hierbij is gepleit voor een betere verbinding tussen regionale en nationale kennis.
4. De in ontwikkeling zijnde waterbeheerprogramma’s kennen vooralsnog geen beleid en maatregelen op het gebied van de grondwaterkwaliteit. Meer algemeen is men hier in afwachting van de inhoud van de regionale waterprogramma’s van de provincies. De meningen verschillen of en zo ja, in hoeverre waterschappen grondwaterkwaliteitsmaatregelen zouden moeten nemen.
  5. Waterschappen vragen de UvW om een nationale (basis)visie op het grondwaterbeheer. Hierbij moet rekening worden gehouden met de regionale verschillen tussen waterschappen.

Aanbevelingen

Hoofdstuk 6 van dit rapport geeft veel concrete aanbevelingen, inclusief een observatie van onze zijde. Een dwarsdoorsnede hiervan levert de volgende belangrijkste aanbevelingen op:

1. Creëer als waterschappen en UvW meer bewustzijn voor het belang van aandacht voor grondwater in het algemeen en grondwaterkwaliteit in het bijzonder. Zet grondwater nadrukkelijker op de bestuurlijke agenda. De ontwikkelingen vragen erom!
2. Maak als Unie van Waterschappen en het UP (de opvolger hiervan), in samenwerking met de STOWA een grondwateragenda 2021-2022.
3. Ontwikkel als UvW, in nauwe samenwerking met de opvolger van het UP, een nieuwe visie op het beheer van grondwater door waterschappen.
4. Ontwikkel toetsingskaders voor het beoordelen van de effecten van activiteiten op de grondwaterkwaliteit. De STOWA kan hierbij een belangrijke rol vervullen.
5. Geef in de nieuwe generatie waterbeheerprogramma’s aandacht aan zowel grondwaterkwantiteit als -kwaliteit. Werk hiertoe nauw samen met ten minste de provincie(s), gemeenten en de drinkwaterbedrijven.
6. Investeer als waterschappen in meer kennis over grondwaterkwaliteit. Organiseer cursussen e.d. over de gevolgen van de Omgevingswet voor het grondwater(kwaliteits)beheer. Ga na waar het zinvol is ook andere overheden en overige stakeholders hierbij te betrekken. Maak bij deze kennisactiviteiten gebruik van de hiertoe beschikbare middelen, deels door de UvW, STOWA en het UP ter beschikking gesteld.
7. Wees als grondwaterdeskundig waterschapper actief in de door de UvW gefaciliteerde Themagroep Grondwater & Ondergrond.

Tot slot

Voor de wat langere termijn valt te overwegen de governance van het grondwater nader onder de loep te nemen, in het bijzonder de bekostigingsstructuur. Voor nu echter is er door de komst van de Omgevingswet al genoeg te doen.

1 Inleiding

Waterschappen zijn de regionale watersysteembeheerders van Nederland. Tot het watersysteem behoren naast de keringen, oppervlaktewaterlichamen en bergingsgebieden, zeker ook de 23 te onderscheiden grondwaterlichamen.¹ Elk waterschap is, zeker sinds de inwerkingtreding van de Waterwet eind 2009, vertrouwd met de rol van bevoegd gezag voor de meeste grondwateronttrekkingen en daarmee samenhangende infiltraties. Via hun keur, algemene regels en beleidsregels maken zij hier dag-in-dag-uit werk van. Provincies zijn bevoegd gezag als het om onttrekkingen (en eventueel samenhangende infiltraties) gaat voor de openbare drinkwatervoorziening, grotere industriële onttrekkingen en open bodemenergiesystemen. Voor onttrekkingen binnen rijkswateren, anders dan deze drie provinciale categorieën, is de minister van IenW (i.e. RWS) bevoegd gezag. Bij het beoordelen van aangevraagde of gemelde onttrekkingen houden waterschappen weliswaar rekening met de mogelijk nadelige gevolgen hiervan voor de grondwaterkwaliteit, maar feitelijk houdt hun 'kwaliteitsrol' hier wel op. In de praktijk zijn het de provincies die de grondwaterkwaliteit zo goed mogelijk proberen te beschermen, niet in de laatste plaats ingegeven door hun wettelijke taak werk te maken van de Krw- en Gwr-doelstellingen. Provincies vervullen hier zeggend een *speciale* taak binnen het *algemene* watersysteembeheer.

Nu is het ene waterschap het andere niet, en dat maakt dat het interessant is na te gaan hoe waterschappen grondwaterbeleid en -maatregelen in hun beleids- en beheerplannen/-programma's verwerken. In het kader van het 'Uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond' (UP) zijn activiteiten benoemd rondom het onderwerp 'Grondwater(kwaliteit) en Omgevingswet', waaronder deze actie. Uit een aantal eerdere gesprekken is immers gebleken dat (ook) de waterschappen zoeken naar hun eigen nieuwe rol en de afbakening van het eigen takenpakket met dat van de andere decentrale overheden. Wat de Omgevingswet betreft, is hier van belang dat het bodembeleid nogal is gewijzigd (zie hiervoor bv. de 'Handreiking grondwaterkwaliteit onder de Ow'²).

Het beheer van de grondwaterkwaliteit, en daarmee ook de in het grondwater aanwezige verontreinigingen, is binnen het stelsel van de Omgevingswet nadrukkelijker dan nu onderdeel van het beheer van watersystemen. Dit is onder de huidige Waterwet ook al het geval, maar deze rol wordt wat anders (zij het ook weer niet zo heel anders) met de inwerkingtreding van de Omgevingswet c.q. het vervallen van de Wet bodembescherming. Waterschappen zullen bij de vormgeving en uitvoering van het grondwaterbeheer, meer dan nu het geval is, rekening moeten houden met bestaande grondwaterverontreinigingen, zij het dat de primaire verantwoordelijkheid bij de provincies blijft liggen. Dat vraagt (nog) meer afstemming met de (coördinerende) provincies en ook gemeenten om uiteindelijk als gezamenlijke overheden één grondwaterbeleid te voeren. Onderliggend principe hierbij is dat de Omgevingswet een cultuurverandering beoogt waarbij overheden meer gezamenlijk optrekken.

---

¹ Zie hiervoor de bijlage bij het Besluit kwaliteitseisen monitoring water 2009 (Bkmw).

² Zie: <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/wet-regelgeving/omgevingswet/grondwaterkwaliteit/handreiking-grondwaterkwaliteitsbeheer/>.

Vraagstelling onderzoek en werkwijze

Voor de Unie van Waterschappen èn de afzonderlijke waterschappen, maar zeker ook het UP en de STOWA, is het belangrijk om duidelijk te krijgen hoe de verschillende waterschappen opereren op het terrein van grondwaterbeheer in het algemeen en de bescherming van de grondwaterkwaliteit in het bijzonder.

Onderzoeksvraag

Hoe opereren de waterschappen op het terrein van het grondwaterbeheer (nu en onder de Omgevingswet), in het bijzonder het grondwaterkwaliteitsbeheer?

Om na te gaan hoe waterschappen hun grondwaterbeheertaak in beleids- en maatregelenplannen/-programma's verwerken, wordt in dit rapport inzicht geboden in de huidige en, voor zover al bekend, toekomstige activiteiten op grondwatergebied. Daartoe is het volgende gedaan:

1. Er is in samenspraak met alle betrokkenen (bijlage 1) een vragenlijst ontwikkeld (bijlage 2).
2. Een achttal waterschappen (zie bijlage 1) èn het UP, de Unie van Waterschappen en STOWA hebben deze vragenlijst in concept ingevuld, in totaal dus 11 organisaties. Door acht waterschappen in het onderzoek mee te nemen, is een representatief beeld ontstaan. Van belang hierbij op te merken is dat van een hard feitenonderzoek geen sprake is. Wij hebben informatie opgehaald die zowel feiten als meningen van de respondenten bevatten.
3. Vervolgens hebben wij, nadat wij de ingevulde vragenlijsten hadden bestudeerd, met elk van de 11 partijen de vragenlijst doorgenomen om zo tot volledige en voor de rapportage bruikbare antwoorden te komen.
4. Vervolgens is eerst een conceptrapport gemaakt dat ter commentaar aan alle betrokkenen is toegezonden. De verwerking van dit commentaar heeft tot een eindconceptrapport geleid dat op 2 december is gepresenteerd in de 'Unie-Themagroep Grondwater en Ondergrond' (en vlak daarvoor op het UP-Follow-Up Festival Bodem van 25 november).
5. De verwerking van de opmerkingen op de eindconceptrapportage hebben geleid tot het voorliggende eindrapport.

Leeswijzer

Het rapport volgt de opzet van de vragenlijst en is als volgt opgebouwd:

- Hoofdstuk 2 beschrijft aan welke, al dan niet specifieke, in- en externe grondwaternetwerken waterschappen deelnemen.
- Hoofdstuk 3 geeft een beeld van het gevoerde en onder de Omgevingswet te voeren grondwaterbeleid, inclusief de daarbij horende maatregelen.
- In hoofdstuk 4 staat de rol van de niet-waterschappen centraal, te weten het UP, de Unie van Waterschappen en de STOWA.
- In hoofdstuk 5 staat de kennisbehoefte rondom grondwaterbeheer centraal. Achterliggende gedachte hierbij is dat menig waterschap de grondwatertaak onder het stelsel van de Omgevingswet weer deels opnieuw moet uitvinden.
- Hoofdstuk 6 rondt af met de belangrijkste conclusies en een aantal concrete aanbevelingen.

Tot slot is een tweetal bijlagen opgenomen met daarin opgenomen de direct betrokkenen bij het onderzoek (bijlage 1) en de gehanteerde vragenlijst (bijlage 2).

2 Grondwaternetwerken en afstemmingsstructuren

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt allereerst uiteengezet welke grondwateroverleggen er zoal zijn binnen de wereld van de waterschappen. Aan de ene kant gaat het hierbij om de in- en ook externe besprekingen die sec over grondwater gaan (par. 2.2). Aan de andere kant zijn er de bredere overleggen waar grondwater onderdeel is van een bredere agenda (par. 2.3). De eerste categorie benadert grondwater, kortweg gesteld, als een sectoraal vraagstuk, daar waar de tweede categorie overleggen grondwater positioneert als een element van integrale maatschappelijke vraagstukken waar waterschappen ook werk van maken.

Hoe waterschappen het grondwaterbelang waarderen, wordt beschreven in paragraaf 2.4. Op voorhand wordt al opgemerkt dat grondwater lager in de prioriteitsvolgorde staat dan bijvoorbeeld waterveiligheid en de kwaliteit van het oppervlaktewater. Of de komst van de Omgevingswet hieraan wat gaat veranderen, wordt beschreven in paragraaf 2.5.

Nb: dit hoofdstuk volgt uit de beantwoording van de vragen 1a t/m 1d van de vragenlijst (zie bijlage 2).

2.2 Specifieke overleggen over grondwater

Er is, voor zover het de in het onderzoek betrokken partijen betreft, een aanzienlijk aantal overleggen dat zich specifiek richt op grondwater. Onder de 11 respondenten vonden wij 23 unieke overleggen, waarvan het leeuwendeel zich regionaal afspeelt. Hierbij valt het volgende op:

- De ambtelijke overleggen zijn - met 80% - oververtegenwoordigd ten opzichte van de bestuurlijke besprekingen. Ambtelijk wordt vaak het voorwerk gedaan dat uiteindelijk op bestuurlijke tafels eindigt. Een enkele keer zitten bestuurders en ambtenaren gezamenlijk aan tafel, zoals het overleg 'Aanvullende Strategische Voorraden Gelderland (MER)'.
- De regionale overleggen hebben met 16 van de 23 duidelijk de overhand ten opzichte van de nationale overleggen. De regionale netwerken zijn relatief vaak extern ingericht met andere overheden en soms ook bedrijven (drinkwaterbedrijven en landbouw) en non-profitorganisaties (natuurbescherming). De verschillen tussen de waterschappen zijn hierbij opvallend groot. Zo is er een waterschap zonder regionaal grondwateroverleg, maar is er ook een waterschap met wel vijf regionale overleggen.
- De meeste overleggen zijn met waterschappen. Daarna zijn het vooral de provincies en gemeenten die worden betrokken. Omgevingsdiensten en drinkwaterbedrijven zijn regelmatige gasten, maar zitten zeker niet vast aan tafel. Een enkele keer bestaat een overleg echt uit een brede maatschappelijke groep.

Tabel 2.1: overzicht regionale overleggen en deelnemers

Nr.	Regionale overleggen	Deelnemers
1	Breed Bestuurlijk overleg Grondwater (BBG)	Brabantse waterschappen, provincie NB, ZLTO, terreinbeherende organisaties ³ (TBO's), Brabantse Milieufederatie (BMF),

³ Zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de Provinciale Landschappen.

Nr.	Regionale overleggen	Deelnemers
		Drinkwaterbedrijf Brabant Water, EVIDES, Vereniging Industriewater (VIW)
2	Beregenen met grondwater	Brabantse waterschappen, provincie NB, ZLTO, TBO's, BMF, waterbedrijven Brabant Water en EVIDES, VIW
3	Beleidsteam grondwater	Brabantse waterschappen, provincie NB, ZLTO, BMF, Waterbedrijf Brabant Water
4	Gebiedsgericht grondwaterbeheer Woerden	Gemeente Woerden (trekker), Provincie Utrecht, Waterbedrijf Oasen, Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR)
5	Transitie agenda bodem en ondergrond	Provincie Utrecht, Waternet (drinkwater), vijf gemeenten en twee omgevingsdiensten
6	Grondwateroverleg Zuid-Holland	Gemeente, omgevingsdiensten, provincie en enkele waterschappen
7	HHSK Grondwateroverleg	Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard (HHSK) en gemeenten
8	Aanvullende Strategische Voorraden Gelderland (MER)	Brede maatschappelijke groep
9	Aanvullende Strategische Voorraden (ASV) in de provincies Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Brabant	Waterschap Rivierenland (WSRL) en provincies
10	Klimaatpilot duurzaam gebruik ondiep grondwater	WSRL met brede maatschappelijke klankbordgroep
11	Overleg met drinkwaterbedrijven over gebiedsdossiers	WSRL met drinkwaterbedrijven (Vitens, Oasen, Dunea, Evides en Brabant Water)
12	Regulier accountoverleg	WSRL en al zijn stakeholders, waaronder ook Vitens.
13	Grondwateroverleg Flevoland	Provincie Flevoland, omgevingsdienst en waterschap
14	Grondwateragenda Rijn-Oost. Gaat vooral over grondwatervoorraad beheer, minder focus op kwaliteit (tijdelijke actie)	Provincie Drenthe, Overijssel, Gelderland en Utrecht en de waterschappen Vechtstromen, Vallei en Veluwe, Zuiderzeeland & Rijn en IJssel
15	Geohydrologie: grondwatermodellen op regionaal niveau; technische zaken uitwisselen	Verschilt per waterschap. Waterschappen wisselen hier onderling kennis en ervaringen uit.
16	Zoetwatervoorziening Oost-Nederland (ZON)	Waterschappen Rijn-Oost (uitgezonderd Waterschap Zuiderzeeland dat voor zoetwater binnen de regio IJsselmeergebied valt), provincies, waaronder Drenthe en Overijssel

Wat de nationale netwerken betreft valt het volgende op:

- Er lijkt met 7 ‘sectoraal-specifieke’ overleggen – waarin de grote deelname van het UP opvalt – relatief weinig nationale aandacht te zijn voor grondwater. Er is wel een toenemende aandacht voor grondwatergerelateerde vraagstukken zoals de aanpak van droogte, bodemdaling en verzilting.
- De bezetting in de nationale overleggen is minder breed. Er worden minder andere partijen bij betrokken. Het zijn vooral de koepels die met elkaar afstemmen. Uitzondering vormen de binnen de UvW opererende bestuurlijke Commissie Watersystemen (CWS) en de ambtelijke

Werkgroep Watersystemen (WWS). Individueel zijn waterschappen niet of nauwelijks vertegenwoordigd in deze nationale overleggen.

Tabel 2.2: overzicht nationale overleggen en deelnemers

Nr.	Nationale overleggen	Deelnemers
1	Ambtelijke Themagroep Grondwater en Ondergrond (gefaciliteerd door de UvW)	Waterschappen, UvW en STOWA
2	Kerngroep grondwater	RWS, UP Bodem en Ondergrond, BOOG en het Ministerie van IenW
3	Taakgroep grondwater (binnen WEB). WEB is de Werkgroep Bodem van de VNG, met deelname van waterschappen, provincies en Rijk	UP Bodem en Ondergrond, gemeenten, RWS
4	Landelijke bijeenkomsten Verkenning drinkwatervoorziening	UP Bodem en ondergrond, provincies, drinkwaterbedrijven, VEWIN, IPO en het Ministerie van IenW
5	UP-Team Grondwaterprogramma	UP Bodem en Ondergrond
6	BOOG (Werkgroep Bodem en ondergrond van het IPO)	Provincies
7	Werksessies actief grondwater peilbeheer Nationaal Kennisprogramma Bodemdaling (deelexpeditie actief grondwaterpeilbeheer)	UP Bodem en ondergrond, gemeenten, waterschappen en het Ministerie van IenW

Frequentie en tijdsbesteding

Uit de analyse van de frequentie van de overleggen komt naar voren dat deze gemiddeld zo'n vier keer per jaar bijeen komen. Maar daar passen de volgende kanttekeningen bij:

- De overlegintensiteit loopt sterk uiteen. Er zijn overleggen die alleen incidenteel zijn en er zijn groepen die wekelijks bij elkaar komen.
- De directe tijdsbesteding aan grondwateroverleg is eigenlijk zeer bescheiden. Indicatief is dit ongeveer 0,2 fte per waterschap. De grote tijdsbesteding zit 'm veel meer in de voorbereiding van de overleggen.
- Hoewel dit geen onderdeel van het onderzoek is, is het van belang mee te geven dat sommige waterschappen aangeven dat ook anderen zich bezig houden met grondwater: vergunningverleners en handhavers (VV en HH). Het overall beeld is dat het hierbij om enkele fte's per waterschap gaat (<5).

Waardering overleg

De geïnterviewde organisaties zijn gemiddeld genomen positief over de overleggen. De volgende zaken vallen op:

- De waterschappen scoren de overleggen - op een schaal van 0 tot 5 - gemiddeld met een 3,5. De ondergrens voor de score is 2, de bovengrens 5;
- De Themagroep Grondwater en Ondergrond, van de waterschappen en gefaciliteerd door de Unie van Waterschappen is een belangrijk landelijk overleg voor de waterschappen. Deelnemers geven aan:
  - Dat voor teveel partijen het accent hier ligt op 'halen' en niet op 'brengen';
  - Dat men het jammer vindt dat dit overleg lange tijd heeft stilgestaan;
  - Het erop lijkt dat niet iedereen komt. Mogelijk kan het toekomstige online-karakter van het overleg hier verandering in brengen (geen reistijd);

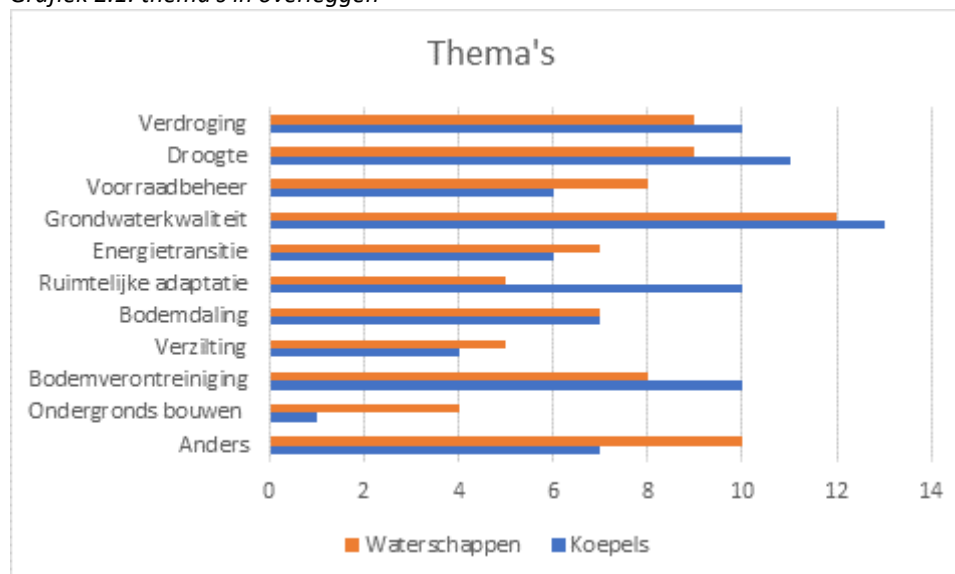
- De UvW lijkt nog wat te zoeken naar haar rol. Zo is er discussie over één of meer regionale bijeenkomsten en/of juist toch een nationale oriëntatie.
- Een wat kritischer waterschap vindt de frequentie te laag en de doelstellingen te vaag. Dat zou ertoe leiden dat de belangstelling ook niet groot is of zal zijn. Scherpste is zagezegd belangrijk.
- De UvW, het UP en de STOWA komen met een score van 4 tot een hogere waardering van de grondwateroverleggen dan de individuele waterschappen. Een voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat deze ‘koepelorganisaties’ een wat groter belang lijken te hebben bij het nationale speelveld, daar waar nogal wat waterschappen vooral ook regionale belangstelling hebben.

2.3 Breder overleggen: grondwater i.r.t. maatschappelijke opgaven

Er is een aanzienlijk aantal overleggen over maatschappelijke opgaven / vraagstukken waar grondwater deel van uitmaakt. Onder de geïnterviewde organisaties vonden wij er ruim 50 (een overzicht hiervan is als bijlage 2 opgenomen). Dat is aanzienlijk meer dan het aantal overleggen dat zich uitsluitend c.q. ‘sectoraal’ op grondwater richt. De volgende zaken vallen op:

- In deze bredere overleggen is de vertegenwoordiging gemiddeld genomen breder dan in de pure grondwateroverleggen. Dat is begrijpelijk want het gaat veelal om bredere maatschappelijke vragen, zoals zoetwater, droogte, verzilting. Omgevingswet (omgevingsvisie, programma’s en verordeningen), veenweidegebieden/bodemdaling en de Krw-doelstellingen.
- Deze overleggen hebben vooral bij de koepels een nationaal karakter terwijl ze bij de waterschappen wat meer regionaal zijn georganiseerd.
- Naast de waterschappen nemen vooral de provincies en in iets mindere mate de gemeenten, omgevingsdiensten en drinkwaterbedrijven deel. Ook is er wat vaker deelname van andere maatschappelijke partijen zoals de landbouw, natuur en bedrijven (industrie).
- Ook in deze overleggen is er een duidelijke oververtegenwoordiging van ambtelijke overleggen ten opzichte van bestuurlijke overleggen (circa 80%).

Grafiek 2.1: thema's in overleggen

Welke grondwatergerelateerde thema's komen aan bod?

De geïnterviewde partijen is gevraagd naar de grondwatergerelateerde thema's die in de maatschappelijke overleggen aan bod komen. De resultaten zijn in grafiek 2.1 getoond. Het valt hierbij op dat:

- Droogte en verdroging relatief vaak als thema wordt genoemd zowel door de koepels als door de individuele waterschappen.
- De opgaven regionaal wel verschillen vertonen. Ingegeven door de werking van het water- en bodemsysteem zijn de thema's voor Laag-Nederland (verzilting, houten paalrot, bodemdaling veenweidegebieden, inlaat zoet water in polders etc.) anders dan voor Hoog-Nederland (verdroging natuur, grondwateraanvulling, beregening, drinkwater uit grondwater e.d). De bestuurlijke aandacht verschilt dan ook wel wat per individueel waterschap;
- Grondwaterkwaliteit wel vaak genoemd wordt, maar dat die tegelijkertijd in de praktijk meestal maar een zeer bescheiden rol speelt. Het belang van kwantiteit – feitelijk 'voorraadbeheer', 'droogte' en 'verdroging' samen – is in de praktijk beduidend groter;
- Het thema 'Ruimtelijke adaptatie' en 'bodemverontreiniging' bij de koepelorganisaties ook hoog scoort;
- Ondergronds bouwen nauwelijks aandacht geniet.

Frequentie overleggen?

De frequentie van deze overleggen lijkt relatief wat hoger te liggen. Met gemiddeld ruim tien keer per jaar overleg, maar gecorrigeerd voor een paar wekelijkse overleggen, gaat het om gemiddeld zo'n zes overleggen per jaar. Ook hier loopt overlegintensiteit vrij sterk uiteen. Sommige besprekingen vinden slechts incidenteel plaats (bv. n.a.v. een acuut probleem/discussiepunt), terwijl andere groepen wekelijks of maandelijks bijeen komen.

Waardering overleg?

De geïnterviewde organisaties zijn gemiddeld genomen ook over deze overleggen positief. De volgende zaken vallen nog op:

- De waterschappen scoren de overleggen positief gemiddeld met een 3,8 (met als ondergrens 3 en bovengrens 5).
- De UvW, het UP en de STOWA komen tot een iets lagere waardering: 3,6.

2.4 Belang van grondwater binnen waterschappen, Unie, UP en STOWA

Mening van de waterschappen

Grondwater wordt als afzonderlijk thema niet hoog gescoord (gemiddeld) – uitgezonderd de Brabantse waterschappen - al geeft men wel aan dat het de laatste paar jaar (sinds 2018) aan belang wint. Belangrijkste redenen hiervoor zijn ontwikkelingen als:

- Droogte, voorraadbeheer en droogteschade (met name in hoog-Nederland);
- Klimaatadaptatie, waaronder ook de dragende functie van (grond)-watersystemen;
- Verdroging natuur (aloud thema);
- Verzilting (laag Nederland);
- Krw-doelen:
  - In relatie hiermee wijzen sommige waterschappen ook op natuurlijke lozingen vanuit de bodem in oppervlaktewater (NLO's) waardoor afwentelingsdiscussies met provincies en

- gemeenten ontstaan. Hierbij past ook het voorkómen van afwenteling van grondwaterverontreinigingen op oppervlaktewater via vergunningverlening voor bronningen.
- Anderen noemen de bedreiging voor drinkwater, deels ook door meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen.
  - Qua ecologie wordt er ook op gewezen dat bijvoorbeeld beeksystemen afhankelijk zijn van de aanvoer van voldoende en kwalitatief goed grondwater (kwel);
  - De Omgevingswet, in het bijzonder vanwege het wegvallen van de Wet bodembescherming. Hier is nog veel onduidelijkheid over.

Grondwater komt eigenlijk vooral aan de orde bij aangevraagde en/of gemelde onttrekkingen en hiermee samenhangende infiltraties. Het gaat dan hoofdzakelijk om kwantiteitsbeheer; kwaliteitsvragen doen zich hierbij maar beperkt voor.

Ook bestuurlijk staat grondwater bij de meeste waterschappen niet al te hoog op de agenda. Grondwaterkwaliteit blijkt in de praktijk (vooralsnog) beduidend minder belangrijk te worden gevonden dan grondwaterkwantiteit. Het concurreert met belangrijker gevoelde onderwerpen als waterveiligheid en de Krw. Maar de aandacht neemt wel toe, door dezelfde ontwikkelingen.

Mening van de UvW, het UP en de STOWA

Ook de UvW, het UP en de STOWA zijn gevraagd het belang van grondwater binnen hun organisaties te waarderen:

- Voor het UP is grondwater een zeer belangrijk thema waarvoor in 2020 een speciaal programma is gemaakt met bijhorende acties. Bijzondere aandacht is er voor de bescherming en benutting van grondwaterkwaliteit onder het stelsel van de Omgevingswet. Aanleiding hiervoor is het vervallen van de Wet bodembescherming als gevolg waarvan grondwaterkwaliteit uit het aloude bodemspoor wordt getrokken en nu ook juridisch deel uitmaakt van het beheer van bodem- en watersystemen. Er is aandacht voor de samenwerking rondom grondwaterkwaliteit en het uitwerken van de beleidsinzet. Het UP heeft de volgende hulpmiddelen ontwikkeld (danwel is met de afronding ervan doende):
  - navigator voor een vrijwillig programma bodem en grondwater. Zie: <https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/regelgeving/instrumenten/programma/wegwijzer-vrijwillig-programma/navigator-ontwikkeling-vrijwillig-programma-bodem/>.
  - [visual grondwater](#).
  - [online leermodule grondwater](#).

Nb: de link naar de visual en de online leermodule grondwater is: <https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/thema/water/grondwater/hulpmiddelen-grondwater/>
- De UvW en de STOWA scoren het grondwaterbelang gemiddeld:
  - Voor de STOWA is grondwater onderdeel van veel bredere opgaven (zoals de bestrijding van droogte en de zorg voor waterveiligheid) en wordt om die reden niet of nauwelijks apart beschouwd. De diepere grondlagen hebben sowieso (vooralsnog in ieder geval) geen aandacht.
  - De Unie merkt op dat grondwater weliswaar aan alles raakt, maar niet als kerntaak wordt beschouwd. Zeker wat grondwaterkwaliteit betreft is het gemiddelde beeld van

de Unie, maar ook van de meeste waterschappen, dat de verantwoordelijkheid hiervoor bij de provincie ligt. Het belang is daarmee laag maar het indirecte belang is vanwege de relatie met veel andere thema's en ontwikkelingen hoog.

Hoewel wij in dit onderzoek vooral meningen hebben geïnventariseerd en deze niet op hun juistheid hebben gevalideerd, moet hier worden opgemerkt dat het beheer van grondwaterlichamen tot de kerntaak van waterschappen behoort. De Waterschapswet en de Waterwet (en ook de Omgevingswet) maken duidelijk dat waterschappen de overheidszorg hebben voor het regionaal watersysteembeheer. De zorg voor grondwaterlichamen behoort hier ook toe. Omdat er echter binnen het *algemene* watersysteembeheer (dat voor regionale watersystemen door de waterschappen wordt uitgevoerd) *specifieke* grondwaterkwaliteitstaken zijn toebedeeld aan de provincies, is het beeld bij sommigen dat waterschappen geen wettelijke taak hebben voor de bescherming van de grondwaterkwaliteit. Dat beeld verdient nadrukkelijk nuancering.⁴

- Voor de UvW zijn de regionale verschillen, op basis van met name de gebiedskenmerken (type bodem, hoog of laag gelegen), wel aanleiding zich meer en meer de vraag te stellen welke rol zij hierbij kan of zou moeten vervullen (zie hierover nader hoofdstuk 4). Grofweg doen vraagstukken als bodemdaling en verzilting zich voor bij de waterschappen in het westen van Nederland, daar waar bijvoorbeeld droogte in het hoger gelegen deel van ons land leidend is. De belangen verschillen per regio (zie ook par. 2.3 hiervoor).

2.5 Invloed Omgevingswet op samenwerking en afstemming

Op de vraag of de Omgevingswet de bestaande samenwerking en afstemming op het terrein van grondwater gaat veranderen is het antwoord over de gehele linie 'ja'. Voor het grondwaterkwantiteitsbeheer verwacht men weinig verandering omdat overheden (vooral waterschappen en provincies), drinkwatersector, agrariërs en natuurorganisatie al veel samen optrekken (ambtelijk en bestuurlijk).

Veranderingen vooral bij grondwaterkwaliteit

Waterschappen geven aan dat de verandering zich met name gaat voordoen op het grondwaterkwaliteitsbeheer, al weet men vaak nog niet wat er dan precies zal gaan veranderen. Maar door de bank genomen, verwacht men in relatie tot grondwater het volgende:

- De afstemming met gemeenten m.b.t. grondwater zal toenemen. Kwantitatief gaat het dan over met name klimaatadaptatie en het infiltreren van hemelwater. Kwalitatief over de betekenis van historische (veelal niet ernstige) bodemverontreinigingen en bijvoorbeeld het effect hiervan op oppervlaktewater (NLO's). Hierbij valt te wijzen op de praktijk van bronneringen (zie par. 2.4 hiervoor).
- Kleine onttrekkingen, nu veelal vrijgesteld of meldingsplichtig, vormen een 'grote blinde vlek', deels ook voor het effect op de grondwaterkwaliteit. Het betreft dan bedrijfsmatige

⁴ Zie hiervoor nader de Handreiking grondwaterkwaliteit onder de Omgevingswet: <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/wet-regelgeving/omgevingswet/grondwaterkwaliteit/handreiking-grondwaterkwaliteitsbeheer/>. Nb: wat grondwaterbeheer is, is in wet- en regelgeving niet nauw omschreven. Maar het omvat meer dan wel kan veel meer omvatten dan de *specifiek* omschreven grondwatertaken.

(landbouwdoeleinden), maar ook niet-bedrijfsmatig onttrekkingen zoals het sproeien van tuinen in tijden van droogte.

- Er zal weer gediscussieerd (moeten) worden over rollen, taken/verantwoordelijkheden, instrumenten en financiën. Een gezamenlijk gedeeld beeld ontbreekt vooralsnog en dat maakt samenwerken volgens nogal wat respondenten erg lastig. Ook zullen deels nieuwe beleidsmatige uitgangspunten moeten worden geformuleerd.
- Waterschappen zullen met hun eigen visie op de bescherming en benutting van watersystemen hun inbreng leveren in de omgevingsvisies, programma's en verordeningen van provincies en ook gemeenten. Dat veronderstelt wel, gezien het onderwerp van dit onderzoek, dat waterschappen ook een duidelijke visie ontwikkelen op de bescherming en de benuttingsmogelijkheden van grondwater. De belangenafweging – er gebeurt veel en steeds meer in de ondergrond – zal ook voor grondwater nadrukkelijker gemaakt moeten worden.⁵ Een specifiek beoordelingskader hiervoor is er, voor zover wij weten, nog niet.
  - Grondwaterkwaliteit staat vooralsnog niet specifiek op het netvlies van de waterschappen. Hierbij zij aangetekend dat iedere overheid nu zo druk bezig is met de eigen Ow-opgave, dat het bepaald niet meevalt elkaars instrumenten – omgevingsvisies (provincies en gemeenten), programma's (regionaal waterprogramma, waterbeheerprogramma's en mogelijk ook gemeentelijke rioleringsprogramma's) en verordeningen (omgevingsverordeningen, omgevingsplannen en waterschapsverordeningen) – goed op elkaar af te stemmen. Nu de inwerkingtreding van de Ow weer een jaar is vertraagd, ontstaat er hiervoor wel wat meer ruimte. Er is door Deltares wel een methode ontwikkeld voor een afwegingssystematiek bij het gebruik van de ondergrond en het grondwater.⁶
- Grondwater wordt nog best vaak apart beschouwd en bezien vanuit de eigen wettelijke taakopvatting, maar de maatschappij vraagt om het oplossen van de grotere maatschappelijke vraagstukken. Overheden worden hierbij geacht goed samen te werken en zich niet te verschuilen achter formeel-juridische argumenten. De Omgevingswet stimuleert ook een verdergaande en – met dank aan Tanja Klip - grensontkennende samenwerking. De ambtelijke en ook bestuurscultuur wordt hierdoor ook nu al wel eens op de proef gesteld. Maar ook zonder de Omgevingswet zijn opgaven steeds complexer geworden; deze laten zich niet meer door een enkele partij of binnen één beleidsdomein oplossen.

Van een afstand kijkend valt wel op dat waterschappen, net als andere overheden, wel worstelen met de door de maatschappij gevraagde kanteling. Niet de sectoraal bij wet toegekende taken en verantwoordelijkheden zouden leidend moeten zijn voor de eigen taakopvatting, maar juist het in onderlinge afstemming en samenwerking uitvoeren van maatschappelijke opgaven. Risico hiervan volgens sommige respondenten is dat door grondwatertaken opnieuw ter discussie te stellen, bestaande grondwaterproblemen onderdeel worden van onderhandelingen. Dit kan de voortgang

---

⁵ Op de website van Aan de slag met de Omgevingswet staan de volgende hulpmiddelen : online leermodule grondwater, visual grondwater, en de navigator voor ontwikkeling van een vrijwillig programma bodem en grondwater. Zie par. 2.4 voor de hyperlinks.

⁶ Zie: <https://www.deltares.nl/app/uploads/2014/12/Afwegingen-bij-het-gebruik-van-grondwater-en-de-ondergrond-DEF.pdf>. Een vervolg op dit rapport van Deltares en RIVM is te vinden op : <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2014-0167.pdf>.

van de feitelijke beleidsformulering en uitvoeringsopgave in in de weg staan, daar waar de Omgevingswet van de overheden vraagt hier gezamenlijk werk van te maken. De transitie van sectoraal werken naar het als één overheid integraal samenwerken is niet zomaar gerealiseerd. Wie scherpe juridische scheidslijnen zoekt, kan ons inziens bij het uitvoeren van maatschappelijke opgaven, blijven zoeken. Grondwater stoort zich niet aan bestuurlijk-juridische grenzen.

De 'koepelorganisaties'⁷

Ook de UvW, het UP en de STOWA zijn ervan overtuigd dat de Omgevingswet het relatiebeheer gaat veranderen:

- Voor de Unie van Waterschappen staat vast dat de Ow-participatieplicht bij vergunningen (ook voor grondwateronttrekkingen) zijn effect zal hebben op de relaties met de omgeving. Weliswaar wordt hier al veel aan gedaan – gebiedsgerichte projecten bijvoorbeeld, zoals bij het ontwikkelen van peilbesluiten – maar de nieuwe verplichting vraagt een herbezinning. Overheden zullen echt als één overheid moeten samenwerken en dat vraagt echt een cultuurverandering zoals hiervoor al beschreven. Meewerken aan maatschappelijke vraagstukken is echt wat anders dan zoveel mogelijk zelf problemen willen en kunnen oplossen. Die verandering vraagt volgens de Unie nog veel werk, ook binnen de Unie zelf.
- De STOWA onderkent de gedachte van de Unie, maar merkt wel op dat het van belang is niet alles met alles te willen verbinden. Dat gaat ten koste van de slagkracht van het waterschap en de behapbaarheid van opgaven. Integraal klinkt mooi, maar is niet per se de oplossing voor alles wat nodig is. Waterschappen moeten het waterbelang voorop blijven stellen. Op dit moment moet worden geconstateerd, volgens de STOWA, dat water nog te weinig sturend lijkt.
- Voor het UP is duidelijk dat er rondom grondwaterkwaliteit meer moet worden samengewerkt. De Wbb komt te vervallen en decentrale overheden kunnen zelf beleid ontwikkelen, maatregelen nemen en regels stellen ter bescherming van de grondwaterkwaliteit. Of dit al meteen gaat gebeuren in de 2021-waterbeheerprogramma's is de vraag. Waterschappen zijn wel betrokken bij tal van maatschappelijke opgaven. De aan de orde zijnde onderwerpen op de vroegere agenda van de Themagroep Grondwater en ondergrond' is hiervoor illustratief. Droogte en andere thema's (zie par. 2.3 hiervoor) staan inmiddels (na drie droge zomers) wel op de agenda van het waterschapsbestuur, maar de vraag is nog of en hoe grondwaterkwaliteit hoger op de agenda te krijgen is? Via het werken aan maatschappelijke opgaven, in samenwerking met provincies, gemeenten en niet-overheden, kan/zal de aandacht hiervoor wel groeien.

2.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is een beeld geschetst van de verschillende grondwateroverleggen. Deze zijn zowel grondwaterspecifiek als meer integraal van aard. De laatste categorie is breder van karakter; hier is grondwater een element van integrale maatschappelijke opgaven waar waterschappen ook werk van maken. Gevraagd is ook of de Omgevingswet al invloed heeft of gaat hebben op de afstemming en samenwerking met anderen.

---

⁷ Strikt genomen is alleen de Unie van Waterschappen een koepelorganisatie. Maar voor het gemak / de leesbaarheid, noemen we de drie niet-waterschappen koepelorganisaties.

Overlegstructuren

1. Grondwater is een onderwerp dat in een aanzienlijk aantal overleggen op de agenda staat. En de aandacht voor het onderwerp neemt toe;
2. De meeste van de (in totaal 75 genoemde) overleggen waar grondwater speelt, richten zich op maatschappelijke vraagstukken waarin grondwater één van de belangen is die meespelen. Een kleiner deel (23) betreft grondwaterspecifieke ('sectorale') overleggen;
3. Er zijn veel meer regionale overleggen dan landelijke overleggen en gemiddeld genomen zijn de overleggen veel vaker ambtelijk (80%) dan bestuurlijk (20%);
4. In de overleggen over maatschappelijke vraagstukken (zoals over zoetwater, droogte en verzilting) is de vertegenwoordiging van organisaties breder dan in de sectorale grondwateroverleggen;
5. De directe tijdbesteding aan grondwateroverleg door waterschappen is bescheiden;
6. De geïnterviewde organisaties zijn gemiddeld genomen positief over de grondwater-overleggen. Op een schaal van 0 tot 5 ligt de score op circa 3,5 à 4.

Belang van grondwater

7. Grondwater scoort als thema niet hoog bij de waterschappen, ook bestuurlijk niet. Waterveiligheid en waterkwaliteit staan beduidend hoger op de agenda;
8. Er is wel een toenemende aandacht voor grondwatergerelateerde opgaven. Het gaat dan om kwantiteitgerelateerde onderwerpen zoals de aanpak van droogte en verdroging. Grondwaterkwaliteit staat in de praktijk laag op de agenda. De indruk is hier dat met name de provincies hier een sleutelrol hebben. Grondwaterkwaliteit speelt eigenlijk alleen een rol bij de beoordeling van onttrekkings-/infiltratievergunningen;
9. Bij de UvW en de STOWA scoort het grondwaterbelang gemiddeld. Grondwater raakt aan alles, maar wordt niet als kerntaak beschouwd. Voor het UP is aandacht voor grondwater en in het bijzonder ook grondwaterkwaliteit wel belangrijk.

Veranderingen door de Omgevingswet

10. De Omgevingswet zal vooral de samenwerking en afstemming op het terrein van grondwaterkwaliteit gaan beïnvloeden, maar hoe precies is overwegend onzeker.
  - Wat zijn de gevolgen van het nieuwe bodembeleid? Een specifiek beoordelingskader voor grondwaterkwaliteit is er nog niet, maar zal wel helpen om meer duidelijkheid te krijgen. Er is door Deltares wel een methode ontwikkeld voor een afwegingssystematiek bij het gebruik van de ondergrond en het grondwater.⁸ In dit verband valt ook te wijzen op de hiertoe door het RIVM te ontwikkelen Toolbox Grondwaterkwaliteit.
  - Extra aandacht is nodig voor de afstemming met vooral provincies en gemeenten en de discussie over rollen, taken/verantwoordelijkheden, instrumenten en financiën.
11. Gemiddeld genomen worstelen waterschappen met de door de maatschappij en de Omgevingswet gevraagde kanteling om niet langer te werken vanuit de bij wet toegedeelde taken, maar juist vanuit de maatschappelijke (beleids-)opgaven. Uit de gesprekken kwam naar voren dat sommigen zich veiliger voelen bij het werken op basis van eigen taken en bevoegdheden (wie gaat waarover en wat moeten wij dan doen?). Daarbij past de opvatting dat men als waterschap geen (extra) grondwaterkwaliteitstaken naar zich toe wilt halen.

⁸ Zie: <https://www.deltares.nl/app/uploads/2014/12/Afwegingen-bij-het-gebruik-van-grondwater-en-de-ondergrond-DEF.pdf>. Vervolg OP HET Deltares rapport van het RIVM: <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2014-0167.pdf>.

Anderen vinden die houding niet altijd productief. In hun optiek is het wenselijker om het belang van (grond-)watersystemen te beschouwen als een element binnen bredere en integrale maatschappelijke opgaven waar ook waterschappen een bijdrage aan kunnen leveren (wat moet er gebeuren en wat kunnen wij daaraan bijdragen?).

3 Grondwaterbeleid en maatregelen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een dwarsdoorsnede gegeven van het huidige en toekomstige grondwaterbeleid van de waterschappen, inclusief de daaruit voortvloeiende maatregelen. De interesse gaat hierbij vooral uit naar het thema grondwaterkwaliteit, vanwege de wijziging van het bodembeleid onder het stelsel van de Omgevingswet. Gevraagd is naar:

1. De grondwatergerelateerde beleidsstukken, plannen, nota's e.d. binnen de waterschappen.
2. Huidige acties/maatregelen op het gebied van grondwaterkwaliteit.
3. De grondwatermaatregelen die worden opgenomen in het nieuwe waterbeheerprogramma. Leidt de Omgevingswet tot (meer) grondwaterkwaliteitsmaatregelen?
4. Het nieuwe grondwaterkwaliteitsbeleid en daarbij horende maatregelen van de provincies, zoals op te nemen in hun regionale waterprogramma's?

Nb: dit hoofdstuk volgt uit de beantwoording van de vragen 2a t/m 2d van de vragenlijst (zie bijlage 2).

Handreiking waterbeheerprogramma onder de Omgevingswet

Onder zowel de Waterwet als de Omgevingswet stellen waterschappen een waterbeheerplan resp. waterbeheerprogramma vast voor de watersystemen die ze beheren. In dit zesjarige Wbp staat wat een waterschap doet en hoe dat wordt bereikt. Het waterbeheerprogramma bevat een uitwerking van het te voeren beleid en maatregelen om omgevingswaarden of doelen te bereiken. In het programma worden bijvoorbeeld de maatregelen opgenomen om aan de Krw-doelen te voldoen en worden, waar nodig, functies toegekend aan de regionale wateren. De hoofdlijnen van het watersysteembeleid (incl. het grondwaterbeleid) worden verwoord in de omgevingsvisies, verplicht voor het Rijk (NOVI), de provincies (POVI) en de gemeenten (GOVI).

De waterschappen hebben, gefaciliteerd door de UvW, een handreiking waterbeheerprogramma's opgesteld.⁹

3.2 Grondwater in beleid en regelgeving

Grondwaterkwantiteit

Bij de meeste waterschappen wordt grondwaterkwantiteit – zowel beleid als maatregelen - in het waterbeheerplan (hierna wbp) benoemd en uitgewerkt. In het vigerende Wbp gaat het veelal om een beschrijving op een hoog abstractieniveau. De uitwerking van dit grondwaterbeleid krijgt doorgaans vorm in de Keur en de uitvoeringsregels (met name voor de beoordeling van aanvragen voor een grondwateronttrekkingsvergunning). Enkele waterschappen hebben de uitwerking van hun grondwaterbeleid opgenomen in een adviesnota grondwater of een grondwaterbeleidsplan. Het Wbp fungeert in dit geval meer als het kader dat vervolgens nader wordt ingekleurd.

Enkele voorbeelden van passages uit huidige wbp's

Rijnland

"We ontwikkelen voor grondwater een integrale aanpak. Samen met provincies, gemeenten en particulieren bekijken we in de planperiode waar een integrale grondwateraanpak meerwaarde heeft. Samenwerking is bijvoorbeeld nodig om gebieden met bodemdaling of

⁹ Zie: <https://www.uvw.nl/nieuw-de-handreiking-waterbeheerprogrammas/>.

funderingsproblematiek integraal en duurzaam in te richten. We kiezen daarbij een rol als actieve gebiedspartner.”

Rivierenland

“We streven naar een duurzaam beheer van het grondwatersysteem, waarbij de strategische voorraad aan zoet grondwater behouden blijft. In de periode tot en met 2021 wordt grondwater duurzaam gebruikt. De onttrekkingen hebben een zo beperkt mogelijk negatief effect.”

De koepels verwijzen naar de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) als het gaat om passages over grondwater alsook de Structuurvisie Bodem en Ondergrond. Door de UvW zijn diverse beleidsdocumenten (mede)opgesteld: een grondwatervisie¹⁰ en de handreiking ‘Beheer van grondwaterkwaliteit onder de Omgevingswet’¹¹. De grondwatervisie is destijds aangenomen door de ledenvergadering, maar hier is vervolgens om bestuurlijke redenen terughoudend mee omgegaan. Grondwater wordt opnieuw geagendeerd bij de Werkgroep Watersystemen van de Unie (WWS).

Grondwaterkwaliteit

Bij de meeste waterschappen is grondwaterkwaliteit niet of nauwelijks expliciet genoemd in het Wbp. Het aantal en de aard van de maatregelen die hierop specifiek betrekking hebben zijn bescheiden. Het steekt in ieder geval schril af bij de maatregelen die genomen worden voor oppervlaktewaterkwaliteit. Gemiddeld genomen is grondwaterkwaliteit alleen aan de orde bij de aanvraag om een vergunning voor het infiltreren van water. Wel komt het thema in relatie tot de Kaderrichtlijn Water (Krw) aan de orde, maar hiervoor achten de waterschappen in het algemeen de provincies verantwoordelijk. Deze hebben onder zowel het huidige als het toekomstige stelsel de eerste verantwoordelijkheid voor het realiseren van de Krw- en Grondwaterrichtlijn-doelen.

Enkele voorbeelden van grondwaterkwaliteitsmaatregelen

Drents Overijsselse Delta

In het wbp is opgenomen dat ruimtelijke ontwikkelingen in de ondergrond, zoals de bouw van tunnels of parkeerkelders, een negatieve invloed kunnen hebben op de omvang, kwaliteit en stromingsrichting van het grondwater. Via het spoor van de Watertoets proberen we ongewenste ontwikkelingen zoveel mogelijk te voorkomen.

Zuiderzeeland

In het wbp is verwoord dat de Kaderrichtlijn Water voorschrijft dat de grondwatervoorraad niet wordt uitgeput en dat de grondwaterkwaliteit niet mag worden aangetast op waterlichaamniveau. Bij de vergunningverlening houdt het waterschap hier rekening mee. Grondwateronttrekkingen beoordelen we volgens het afwegingskader grondwateronttrekkingen.

¹⁰ Unie van Waterschappen, ‘Grondwaterbeheer nu, straks en later. Uitnodigende visie van de waterschappen’, Den Haag 2012.

¹¹ Ministerie van IenW en de decentrale overheden, ‘Beheer van grondwaterkwaliteit onder de Omgevingswet. Samen inhoud geven aan het beschermen en benutten van grondwater’, versie 1.0, Den Haag december 2019. Zie: <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/wet-regelgeving/omgevingswet/grondwaterkwaliteit/handreiking-grondwaterkwaliteitsbeheer/>.

De Dommel

Landelijk bekend is het project 'Gebiedsgericht grondwaterbeheer Tilburg', een samenwerkingsproject tussen de gemeente, het waterschap, de provincie Noord-Brabant en drinkwaterbedrijf Brabant Water. Ook werkt De Dommel mee aan een verbetering van de grondwaterkwaliteit in De Kempen. Hiervoor is een bestuurlijk actieplan van kracht hoe om te gaan met aldaar sterk verontreinigd grondwater (grootschalig diffuse verontreiniging). Ook is het waterschap voor verschillende Wbb-beschikkingen gevraagd om over het effect van een uitlogende verontreinigingspluim naar oppervlaktewater te adviseren (NLO's).

De Stichtse Rijnlanden (HDSR)

HDSR is deelnemer aan het project 'Gebiedsgericht Grondwaterbeheer Woerden'. Hier wordt een gebiedsgerichte aanpak gevolgd bij de ontwikkeling van het voormalige Defensie-eiland in het centrum van Woerden. Met deze integrale aanpak van sanering en herinrichting van het gebied zet de gemeente in op meerdere vliegen in één klap. Ook het UP, drinkwaterbedrijf Oasen en de provincie Utrecht zijn nauw betrokken bij dit project.

Gebiedsdossiers ter bescherming van de grondwaterkwaliteit

In het kader van de zgn. 'gebiedsdossiers' zetten vooral provincies en drinkwaterbedrijven in op de bescherming en benuttingsmogelijkheden van het grondwater. Risico's zoals het voorkomen van de toestroom van gewasbeschermingsmiddelen, nutriënten, medicijnresten en andere organische microverontreinigingen vragen volgens een aantal geïnterviewden echter steeds meer aandacht. Tot nu toe zijn waterschappen hierbij over het algemeen vrij terughoudend geweest, maar de vraag is nu wel aan de orde of zij hier niet een nadrukkelijker rol moeten vervullen.

3.3 Voorgenomen maatregelen op het gebied van grondwaterkwaliteit

Voor de meeste waterschappen zijn de maatregelen voor grondwaterkwaliteit in het nieuwe Wbp nog in verkenning. De meerderheid geeft aan nog niet zover te zijn dat concrete maatregelen al zijn benoemd. Een aantal waterschappen 'wacht' hierbij op de provincies die in hun regionaal waterprogramma (Rwp) met een uitwerking van het grondwaterbeleid en daarbij horende maatregelen zullen komen. Ook de provincies zijn nog niet klaar met hun Rwp. Deze Rwp's worden eind 2021 vastgesteld. Voor de waterschappen is veelal het uitgangspunt dat de provincies hier een eerste verantwoordelijkheid hebben (doelen Krw en Gwr). De waterschappen zien in dat:

- het beheer van het grondwater en de ondergrond om intensieve samenwerking vraagt met provincies, gemeenten en omgevingsdiensten;
- de druk op de ondergrond en daarmee de noodzaak tot samenwerking toeneemt door het benutten van de bodem als buffer bij wateroverlast, droogte, warmteopslag en door ander ruimtebeslag zoals de aanleg van leidingen, groene gebieden en bijvoorbeeld ook ondergrondse parkeerkelders;
- grondwater in de meeste gevallen geen majeure bestuurlijk thema is voor het nieuwe Wbp.

Waterschap Rivierenland (WSRL)

WSRL geeft in concept en onder voorbehoud aan dat zij de grondwatertaak als volgt wil invullen:

- verlenen van vergunningen of meldingen (algemene regels) voor industriële onttrekkingen (< 150.000 m³) en andere onttrekkingen.
- opstellen van peilbesluiten;
- uitvoeren van de watertoets;
- adviseren over plannen van anderen.

Er zullen peilbesluiten worden geactualiseerd en peilafwijkingen zullen worden geïnventariseerd. Verder werkt men aan operationele beheer- en onderhoudsprogramma's om het watersysteem op orde te houden en waar nodig te verbeteren. Ook in het beheer en onderhoud kunnen verbeterpunten worden gevonden en men zoekt naar duurzame technieken voor energie uit water.

Relatie met de regionale waterprogramma's (Rwp's)

De meeste waterschappen zijn relatief onbekend met of ontevreden over de wijze waarop zij betrokken zijn bij de Rwp's van de provincies. De provinciale waterprogramma's zijn nog abstract en bieden weinig houvast voor verdere uitwerking van het grondwaterkwaliteitsbeleid. Waterschappen hebben behoefte aan een bij voorkeur landelijk toetsingskader voor grondwaterkwaliteit.

Er zijn provincies die voor grondwaterkwaliteit instructieregels zullen opnemen in hun omgevingsverordening. Voor waterschappen (en/of gemeenten) betekenen deze regels dat zij verplicht worden om grondwaterkwaliteitsmaatregelen op te nemen in het Wbp en/of in de waterschapsverordening regels moeten stellen aan potentieel grondwaterkwaliteitbedreigende activiteiten. Niet elke provincie zal instructieregels vaststellen. In de ogen van een aantal waterschappen is een instructieregel geen sympathiek instrument. In de praktijk zou een dergelijke werkwijze volgens hen niet nodig moeten zijn.

3.4 Conclusie

De conclusies voor het grondwaterbeleid van en maatregelen door de benaderde waterschappen zijn als volgt:

1. Bij de meeste waterschappen wordt enkel beleid geformuleerd voor grondwaterkwantiteit. Dit gebeurt op een relatief hoog abstractieniveau; uitwerking krijgt vorm in de Keur en de uitvoeringsregels.
2. Grondwaterkwaliteit is niet of nauwelijks genoemd in het huidige Wbp. Wel wordt gewezen op de relatie tussen grondwaterkwaliteit en de Krw en Gwr, maar hiervoor wordt in de praktijk al snel gekeken naar de provincies die verantwoordelijk zijn voor het halen van de Krw- en Gwr-doelen.
3. Als de waterschappen al aandacht besteden aan de gevolgen van activiteiten voor de kwaliteit van het grondwater, is dat bij de beoordeling van aanvragen om een onttrekkings-/infiltratievergunning.
4. Maatregelen voor grondwaterkwaliteit worden in het nieuwe (in ontwikkeling zijnde) Wbp nog verkend. In dit onderzoek zijn geen concrete voorbeelden genoemd. Men wacht hierbij met name op de inhoud van de regionale waterprogramma's van de provincies.
5. De waterschappen zijn gemiddeld genomen relatief onbekend met of ontevreden over de wijze waarop zij betrokken zijn bij de regionale waterprogramma's van de provincies.

4 Kennisondersteuning waterschappen en rol anderen

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft kort gezegd hoe de waterschappen de eigen koepelorganisatie (UvW), de STOWA en het UP waarderen. Hoe zien de waterschappen hun rol, in welke mate wordt gebruikt gemaakt van hun kennis en ervaring en wat zouden zij (nog meer) kunnen doen op het gebied van grondwaterbeheer in het algemeen en grondwaterkwaliteitsbeheer in het bijzonder? Vragen hierover zijn zowel gesteld aan de acht waterschappen als aan de drie 'koepelorganisaties'. De bevindingen komen achtereenvolgens aan bod in de paragrafen 4.4, 4.3 en 4.4. Paragraaf 4.5 rondt af met de belangrijkste conclusies hierover.

Nb: dit hoofdstuk volgt uit de beantwoording van de vragen 3a t/m 3j van de vragenlijst (zie bijlage 2).

4.2 Rol van de Unie van Waterschappen

4.2.1 Door de ogen van de waterschappen

De UvW wordt gemiddeld genomen gezien als de organisatie die belangrijk is voor de belangenbehartiging van de waterschappen richting andere partijen zoals Rijk, EU, provincies en gemeenten. Ook voor grondwater ziet men een rol voor de UvW in netwerkvorming, belangenbehartiging en bestuurlijke verbreding naar andere thema's zoals energie, landbouw, klimaat en droogte. Doel hiervan is de waterschappen meer met één gezicht c.q. een gedeelde visie en ambitie te kunnen laten optreden op het gebied van grondwaterbeheer. Zij hebben behoefte aan een nationale basisvisie op het grondwaterbeheer – inclusief grondwaterkwaliteit – en dichten hierbij de UvW een coördinerende rol toe. Deze visie mag en moet ruimte bieden om regionaal maatwerkafspraken te maken.

Overall geven de waterschappen aan dat er wel een spanningsveld is tussen de regionale behoefte en werkwijze van de waterschappen enerzijds en de overwegend nationale scope van de Unie anderzijds. Op grondwatergebied zijn de waterschappen veelal regionaal actief, niet in de laatste plaats ingegeven door het meer en meer gebiedsgerichte werken (ook aangejaagd door de Omgevingswet). Maar zij willen ook graag verbinden met de nationale ontwikkelingen en kennisnetwerken. Vanzelfsprekend met aandacht voor de, vanuit geohydrologisch c.q. technisch perspectief, regionale verschillen tussen bijvoorbeeld hoge en lage gronden en tussen klei-, veen- en zandgronden (vgl. ook par. 2.3).

En verder

De waterschappen zijn positief gestemd dat de Themagroep Grondwater en Ondergrond weer opstart. De themagroep is in essentie een prima platform om kennis uit te wisselen en van elkaar leren. Wel geeft men aan dat bij de doorstart van de deelnemers een actievere bijdrage mag worden gevraagd. Teveel waterschappen, zo geven zij ook zelf wel toe, leunen achterover daar waar zij best wel wat te brengen hebben. Het eigenaarschap moet wat hen betreft beter worden ingevuld. Ook komen waterschappen nogal eens niet opdagen, terwijl dat met de huidige mogelijkheden om online aan te haken onnodig is.

De waterschappen maken in beperkte mate gebruik van grondwaterkennis en -publicaties/-rapporten van de UvW. Men is er ook niet echt bekend mee. Wel vindt men het prettig dat belangrijke beleidsdocumenten uit Den Haag (ook stukken van het Rijk bijvoorbeeld) worden gedeeld en dat deze via de themagroep worden verspreid.

4.2.2 Door de ogen van de Unie zelf

Ook de Unie zelf beschouwt zichzelf als een faciliterend orgaan voor en van de waterschappen. Daarbij vervult het bovenal een vertegenwoordigingsfunctie (ambtelijk en bestuurlijk lobbyen). Wat grondwater betreft verwachten de Unie-medewerkers dat er meer grondwater vragen, zeker ook op het gebied van grondwaterkwaliteit, zullen komen. De gevolgen van de Omgevingswet zijn hiervoor en ook hierna in hoofdstuk 5 kort belicht.

De UvW ontwikkelt zelf geen grondwaterkennis. Wel wordt voor de waterschappen relevante informatie gedeeld. Waar er een grote vraag is, helpt de Unie ook bij beleidskeuzes. Wat die grote vraag betreft valt wel op dat er binnen de Unie maar weinig capaciteit beschikbaar is om alles wat wordt gevraagd goed te kunnen doen. Illustratief is dat de eind 2019 gepubliceerde Handreiking Grondwaterkwaliteitsbeheer onder de Omgevingswet' kennelijk niet bij alle waterschappen terecht is gekomen (zie par. 5.3 hierna).¹² Wat dat aangaat geeft de Unie aan meer te kunnen en moeten doen op dit terrein, concreet:

- Visie en ambities vormen (vergelijk de eerdere 'Visie op grondwaterbeheer' uit 2012¹³);
- Bestuurlijke aandacht genereren;
- Netwerkvormend zijn;
- Onderzoek agenderen (i.s.m. STOWA en het UP);
- Europese richtlijnen beïnvloeden;
- Nieuwe framing van grondwater communiceren
- Is er een gamechanger (zoals klimaatakkoord en Co2-opgave bij bodemdaling in het landelijke gebied) die je kunt inzetten om het hoger op de agenda te krijgen. Wat is er voor nodig?)

Maar dat klinkt eenvoudiger dan het is, zeker nu er ook binnen en tussen de waterschappen verschillende beelden leven over waar het heen moet met het grondwater en de eigen rol en taakopvatting hierbij. Dat vraagt zeker ook intern (WWS en CWS) een weloverwogen besluit over de eigen opstelling, mede in het licht van de grote maatschappelijke opgaven (waarin grondwater vaak verweven is), regionale kennisvragen en de komst van de Omgevingswet die een cultuuromslag vraagt. Op dit moment wordt geconstateerd dat het gewenste grondwatergesprek nog niet is of wordt gevoerd. Hiermee samen hangt dat discussies nog wel eens gaan over acute vraagstukken en niet per se over de ook gewenste vergezichten en daarbij horende visie en ambities. Ook dat is volgens de gesproken Unie-medewerkers een cultuurkwesitie.

¹² <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/wet-regelgeving/omgevingswet/grondwaterkwaliteit/handreiking-grondwaterkwaliteitsbeheer/>.

¹³ Unie van Waterschappen (2012), 'Grondwaterbeheer nu, straks en later', Den Haag 2012.

4.3 Rol van de STOWA

4.3.1 Door de ogen van de waterschappen

De STOWA wordt beschouwd als het kennisinstituut voor de waterschappen. Hier wordt vooral technisch-inhoudelijk onderzoek geïnitieerd en gefaciliteerd waar waterschappen wat aan hebben. De STOWA is anders gezegd een coördinerende, faciliterende en verbindende kennispartij voor en tussen de waterschappen.

Op grondwatergebied komt men de STOWA niet of nauwelijks tegen. De grondwaterkennis en STOWA-publicaties zijn niet altijd bekend, zeker niet op het gebied van grondwaterkwaliteit. Wel zijn er waterschappen die publicaties over de Krw, klimaatadaptatie en ondergrondse waterberging (in relatie tot brijnlozingen) kennen.

Waterschappen verwachten van de STOWA dat het kennisnetwerken ondersteunt en dat men het relatief onontgonnen terrein van grondwater zowel voor kwantiteit maar zeker ook voor kwaliteit verder verkent. Door de waterschappen genoemde onderwerpen waarmee de STOWA haar rol zou kunnen invullen zijn bijvoorbeeld toetsingskaders voor het beoordelen van grondwaterkwaliteit (ook in relatie tot oppervlaktewaterkwaliteit), de rol van de ondergrond, effecten van verdamping en mogelijkheden en effecten van onderwater-drainage in de strijd tegen bodemdaling. Ook is er nog weinig bekend over de relatie grondwater en klimaatadaptatie.

4.3.2 Door de ogen van de STOWA zelf

STOWA ziet zichzelf als de partij die vraaggestuurd kennis ontwikkelt voor de korte en lange termijn. Grondwater vragen die bij de STOWA ter tafel komen zijn vooralsnog vooral hydrologisch (technisch) van aard en komen veelal voort uit de integrale relatie tussen oppervlaktewater en grondwater (het watersysteem) en de behoefte aan concrete praktijkinstrumenten (bijvoorbeeld voor berekening).

De STOWA stelt grondwaterkennis ter beschikking aan de waterschappen. Er zijn weinig rapporten die sec over grondwater gaan. Grondwater komt meer aan de orde als onderdeel van bredere vraagstukken zoals droogte en klimaatadaptatie. Wel zijn er bijvoorbeeld grondwater rapportages over het creëren en beheren van zoetwaterlenzen en ondergrondse waterberging. Ook zijn er diverse Deltafacts waarin grondwater een rol speelt (zie www.deltafacts.nl). Ook rapportages vanuit de Kennisimpuls waterkwaliteit (KIWK) en het 'KIWK-project Grondwater' in het bijzonder zijn relevant. Dat geldt ook voor het Lumbricus en het zogenoemde KLIMAP-programma (zie ook par. 2.3).

De STOWA verwacht in de toekomst meer te doen op het gebied van grondwater. Concreet verwacht men meer aandacht voor droogte (nu niet geframed als een typisch grondwater-probleem), juridische kennis en grondwater als element bij het formuleren van oplossingen voor integrale vraagstukken.

4.4 Rol van het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond

4.4.1 Door de ogen van de waterschappen

Het UP is op dit moment de grote onbekende voor de waterschappen. Men heeft weinig beeld van wat het UP doet dan wel wat de opdracht van het UP is. Het zou de waterschappen wat waard zijn als het UP breder communiceert wat er in de Bodemconvenanten en in het Actieprogramma Grondwater en Omgevingswet staat, en welke rol het UP daarin speelt. Ook de rapportages van het UP zijn relatief onbekend. Wel zijn er waterschappen die het dit jaar verschenen rapport over de natuurlijke lozingen (NLO's) kennen (zie: <https://www.bodemplus.nl/@239948/natuurlijke-lozing-verontreinigd-grondwater/>).¹⁴ Door het voorliggende grondwateronderzoek staat het UP wel meteen duidelijker op het netvlies bij de waterschappen.

Nb: het UP houdt eind 2020 op te bestaan. Waar hierna – ook in hoofdstuk 6 – over het UP wordt gesproken, doelen wij ook op de te voorziene opvolger van dit uitvoeringsprogramma.

4.4.2 Door de ogen van het UP zelf

Het UP wordt logischerwijs geassocieerd met het bodemdomein, in het bijzonder de grote bodemsaneringsopgave. Maar ook voor het grondwater(kwaliteits)beheer wil het UP decentrale overheden helpen om het goede gesprek over grondwaterkwaliteit en -kwantiteit te kunnen voeren. Dit door middel van voorlichting en [hulpmiddelen](#) (zie: <https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/thema/water/grondwater/hulpmiddelen-grondwater/>).¹⁵ De potentie van het UP is groot, maar de slag naar de waterschapswereld is in de praktijk kennelijk moeilijk dan wel gebeurt nu nog te weinig (zie paragraaf hiervoor). Daar waar de Unie en STOWA toch vooral de waterkolom bedienen, kan het UP het verbindende gremium zijn tussen verschillende overheden. Op die manier kan de transitie van het denken over bodem en ondergrond (grondwater hieronder begrepen) worden vormgegeven. Ook het verbinden van verschillende beleidsterreinen en het bijdragen aan een nationale visie op het gebied van grondwater kan mede door het UP worden geïnitieerd. Het UP is geen onderzoek uitvoerend orgaan.

Het UP stelt grondwaterkennis e.d. ter beschikking aan de waterschappen en andere partijen. Te wijzen valt, naast de voorliggende rapportage, op onderzoeken die te vinden zijn op www.grondwatercollectief.nl. Specifiek voor bodem- en grondwaterkwaliteit zijn projecten in de gemeente Woerden en ook Limburg illustratief. Hier wordt gewerkt aan gebiedsgericht grondwaterbeheer in de geest van de Omgevingswet.¹⁶

¹⁴ Tauw, Handreiking NLO. Natuurlijke Lozing van verontreinigd grondwater op oppervlaktewater, in opdracht van het Ministerie van IenW, concept 8 oktober 2020.

¹⁵ Zie de door het UP ontwikkelde (dan wel nog af te ronden) hulpmiddelen :

- [navigator](#) voor een vrijwillig programma bodem en grondwater;
- [visual grondwater](#);
- [online leermodule grondwater](#).

¹⁶ Zie bv.: <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/bodemondergrond/bodemconvenant/publicaties/downloads/ggb/notitie-lessons/>. Andere bruikbare links volgens het UP zijn:

- <https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/regelgeving/instrumenten/programma/wegwijzer-vrijwillig-programma/>.

4.5 Conclusie

Wat de rol van de UvW, de STOWA en het UP betreft – beantwoord door de acht waterschappen en de drie koepelorganisaties zelf – is het beeld als volgt:

Rol Unie van Waterschappen

1. De UvW ziet zichzelf en wordt gezien als organisatie die ook voor grondwater invulling geeft aan belangbehartiging van waterschappen richting derden als Rijk, EU, provincies en gemeenten.
2. Waterschappen vragen de UvW te komen tot een nationale basisvisie op het grondwaterbeheer – inclusief grondwaterkwaliteit'. Een idee hiervoor is om de Unie-grondwatervisie uit 2012 opnieuw tegen het licht te houden.
3. Er is een spanningsveld tussen de regionale behoefte en werkwijze van de waterschappen enerzijds en de nu nog overwegend nationale scope van de Unie anderzijds. Er moet nagedacht worden over de vraag over welke onderwerpen een landelijke benadering toegevoegde waarde heeft en voor welke onderwerpen een regionale benadering de voorkeur verdient.
4. De waterschappen zijn positief gestemd dat de Themagroep Grondwater en Ondergrond weer opstart. Het eigenaarschap hiervan moet wel goed worden ingevuld, daarbij rekening houdend met het feit dat de themagroep van de waterschappen zelf is, en niet van het Unie-bureau. De UvW wil wel faciliteren, maar de inhoud moet toch vooral uit de praktijk komen.

Rol STOWA

5. De STOWA wordt beschouwd en ziet ook zichzelf als het vraaggestuurde kennisinstituut voor de waterschappen. Op grondwatergebied komt men de STOWA nauwelijks tegen. De STOWA verwacht in de toekomst meer te doen met name door de aandacht voor droogte.
6. Waterschappen verwachten van de STOWA dat het kennisnetwerken ondersteunt en dat het zowel grondwaterkwantiteits- als kwaliteitsvraagstukken verkent en van handelingsperspectieven voorziet. Concreet door waterschappen genoemde onderwerpen zijn:
  - het ontwikkelen van toetsingskaders voor grondwaterkwaliteit;
  - het duidelijk maken van de rol van de ondergrond in relatie tot grondwater;
  - de gevolgen van grondwaterverdamping (in relatie tot droogte en zettingsvragen) en
  - de (on-)mogelijkheden van onderwaterdrainage in de strijd tegen bodemdaling.

Rol Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond

7. Het UP is op dit moment de grote onbekende voor de waterschappen.
8. Het UP wordt op dit moment geassocieerd met de bodemsaneringsopgave. De potentie van het UP is groot, maar de verbinding met de waterschapswereld is in de praktijk kennelijk nog moeilijk.
9. Het UP stelt grondwaterkennis (en hulpmiddelen die daarop betrekking hebben) ter beschikking aan waterschappen en andere partijen. Waterschappen zijn benieuwd wat het UP voor hen doet en wat deze organisatie nog meer kan betekenen.

-
- <https://ruimtelijkeadaptatie.nl/hulpmiddelen/overzicht/grondwater-ro/>.
  - <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/bodem-ondergrond/grondwater/grondwater-ro/>.

5 Grondwaterkwaliteit: kennis, ervaring en behoeften

5.1 Inleiding

De respondenten – waterschappen en de koepelorganisaties - is gevraagd zichzelf te scoren op hun kennis van grondwaterkwaliteit en -kwantiteit. Het resultaat hiervan is verwerkt in paragraaf 5.2. Omdat de Omgevingswet op het grensvlak van ‘bodem-water-grondwater’ wel wat veranderingen brengt in taken en verantwoordelijkheden, is ook nagegaan waar zij nog kennisbehoeftes hebben. Hierbij wordt stilgestaan in paragraaf 5.3. Behoeftes uiten wil echter niet zeggen dat hieraan ook zonder meer tegemoet gekomen wordt of zal worden. Er zijn wat dat betreft wel wat risico's onderkend die in paragraaf 5.4 worden beschreven.

Nb: dit hoofdstuk volgt uit de beantwoording van de vragen 4a t/m 4h van de vragenlijst (zie bijlage 2).

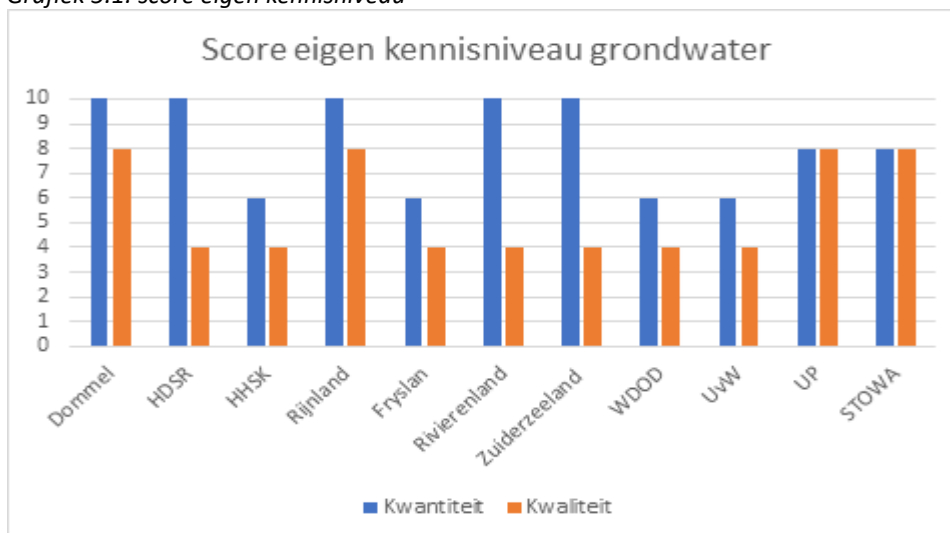
5.2 Beoordeling kennisniveau en ervaring

Eigen kennis grondwaterkwaliteit en -kwantiteit

De respondenten is gevraagd zichzelf te scoren op hun kennis van grondwaterkwaliteit en -kwantiteit. Het valt op dat:

- Zij zichzelf op het gebied van grondwaterkwaliteit matig beoordelen. Zij geven zichzelf een kleine voldoende voor het kennisniveau: 5,8 (op een schaal van 10). Veel respondenten geven ook aan het gevoel te hebben hier tekort te schieten.
- De score op grondwaterkwaliteit is significant lager dan de score op grondwaterkwantiteit: hier dicht men zichzelf gemiddeld een hoog kennisniveau toe: 8.
- Er zijn ook grote verschillen tussen de respondenten onderling. Benadrukt moet worden dat het om een beoordeling van de eigen kennis gaat. Dit is niet gevalideerd.

Grafiek 5.1: score eigen kennisniveau

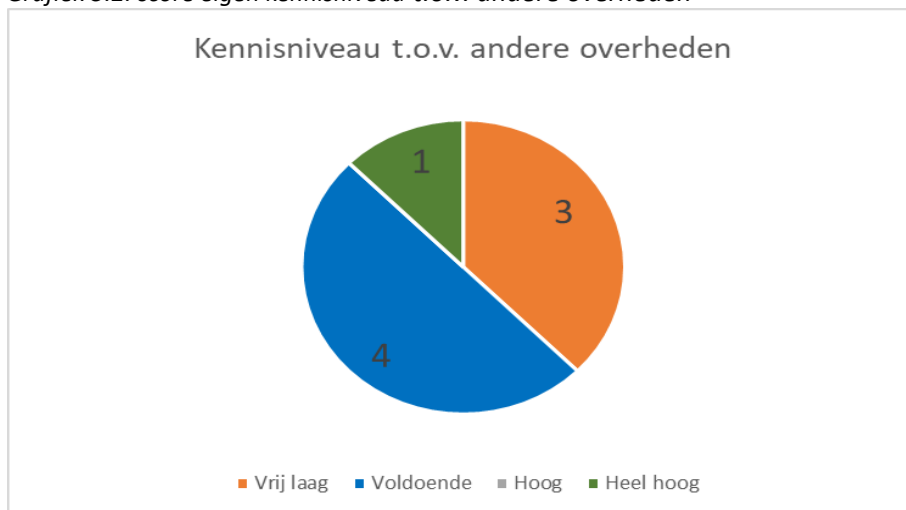
Eigen kennisniveau t.o.v. andere overheden

De respondenten is gevraagd zichzelf te scoren t.o.v. andere organisaties en overheden waarmee zij samenwerken op het grondwaterdossier. Hoe verhoudt de eigen kennis zich tot het kennis-

niveau van andere belanghebbende organisaties? De antwoorden geven het volgende beeld (zie grafiek 5.2):

- Gemiddeld genomen voelen de waterschappen zich onzeker over hun kennis op het gebied van grondwaterkwaliteit. Men is van mening dat het kennisniveau beter moet en kan om beter invulling te kunnen geven aan een aantal maatschappelijke vraagstukken waarvoor grondwaterkwaliteitskennis nu eenmaal nodig is. Tekenend hiervoor is de uitspraak 'In het land der blinden is eenoog koning'.
- Men geeft aan dat de beoordeling sterk afhankelijk is van de partijen waarmee men aan tafel zit. Een grote gemeente zal vaak meer verstand van zaken hebben van grondwaterkwaliteit dan het waterschap, terwijl dat bij een kleine gemeente vaak juist niet het geval is.

Grafiek 5.2: score eigen kennisniveau t.o.v. andere overheden

5.3 Waar is met het oog op de Omgevingswet behoefte aan?

De Omgevingswet vraagt van de overheden een nieuwe manier van werken. Zij moeten (nog) meer gaan samenwerken en als ketenpartners gaan optreden. De respondenten is gevraagd waar zij behoefte aan hebben als het gaat om grondwaterkwaliteitsbeheer in relatie tot de effecten van de aanstaande Omgevingswet. Het volgende is genoemd:

- De waterschappen hebben behoefte aan meer duidelijkheid over de verdeling van taken en verantwoordelijkheden in de toekomst. De Wbb verdwijnt, maar wat betekent dit nu voor het eigen werk? In het verlengde daarvan wil men ook meer grip op de wijze waarop zaken tot stand moeten komen: de te volgen processen en procedures.
  - Hier valt ons op dat nogal wat waterschappen niet of nauwelijks bekend zijn met de eind 2019 verschenen 'Handreiking Grondwaterkwaliteitsbeheer onder de Omgevingswet'.¹⁷ Degenen die hem wel kennen, zijn hier gemiddeld genomen tevreden over, zij het dat men wel wat onderwerpen mist (dan wel nadere verdieping hiervan). Genoemd worden o.a. de natuurlijke lozingen vanuit de bodem naar oppervlaktewater (NLO's) en de effecten van de landbouw op de grondwaterkwaliteit (meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen).

¹⁷ <https://www.bodemplus.nl/onderwerpen/wet-regelgeving/omgevingswet/grondwaterkwaliteit/handreiking-grondwaterkwaliteitsbeheer/>.

- Diverse waterschappen geven aan dat de te maken keuzes en ambities consequenties kunnen hebben voor de bezetting en middelen van de eigen organisatie. Waar de capaciteit hiervoor tekortschiet, heeft dit zijn effect op de keuzes en ambities.

5.4 Kennisbehoeften en risico's

Rondom de omgang met grondwaterkwaliteit onder de nieuwe Omgevingswet worden kennisbehoefte genoemd en risico's onderkend.

Kennisbehoefte

- Er moeten toetsingskaders (en breder: hulpmiddelen) komen voor de omgang met vragen over grondwaterkwaliteit. Deze zijn er nu, in tegenstelling tot bijvoorbeeld beoordelingskaders en beleidsregels voor het kwantiteitsbeheer (vergunningverlening) niet.
- Er wordt gepleit voor een verbinding tussen regionale en nationale kennis, bijvoorbeeld door middel van kennishubs.
- Er is behoefte aan kennis over de vergrijzing van grondwaterkwaliteit, effecten van de energietransitie op grondwaterkwaliteit (bodemenergiesystemen en geothermie), effect van klimaatverandering c.q. grootschalige infiltraties van diverse soorten water in de bodem (zoals brijnlozingen). In dit verband verwijzen wij naar de Kennisimpuls grondwaterkwaliteit.¹⁸
- Er is behoefte aan 'verbinders' die vanuit de maatschappelijke (integrale) opgaven kunnen redeneren en niet teveel werken vanuit het eigen belang.

Risico's

- Er zijn te weinig governance-, beleids- & inhoudelijke kaders. Dat wil zeggen dat de waterschappen zoeken naar het antwoord op de vraag wat zij nu precies moeten met het vraagstuk van de grondwaterkwaliteit. Ieder heeft daar nu eigen beelden bij, provincies en gemeenten ook. Dit zorgt voor veel spraakverwarring.
  - Zoals eerder genoemd (par. 2.4), moet worden onderstreept dat het beheer van grondwaterlichamen een bij wet toebedeelde kerntaak is van de waterschappen. Omdat er echter binnen het *algemene* door waterschappen gevoerde regionale watersysteembeheer *specifieke* grondwaterkwaliteitstaken zijn toebedeeld aan de provincies, is het beeld soms dat waterschappen geen wettelijke taak hebben voor de bescherming van de grondwaterkwaliteit. Dat beeld verdient nadrukkelijk nuancering.
- Er komen specialisten op meerdere vakgebieden bijeen die elkaar lang niet altijd begrijpen: bodemverontreiniging, grondwaterkwaliteit, oppervlaktewaterkwaliteit, ruimtelijke ordening, wet- en regelgeving e.d. Iedereen aan tafel heeft veel kennis over een deelaspect en wat meer algemene kennis over de andere elementen. Voordat ieder de taal van de ander begrijpt, is er veel tijd gepasseerd. Dat kan tot ongeduld, irritatie en uiteindelijk vertraging leiden.
- Wanneer er op bestuurlijk niveau onvoldoende afstemming plaatsvindt en relevante keuzes niet worden voorgelegd en besluiten worden genomen, kan de integraliteit en daardoor ook het grondwaterbelang in het geding komen.

¹⁸ Zie: <https://www.stowa.nl/kennisimpuls> of <https://www.kennisimpulswaterkwaliteit.nl/nl/kwaliteit-grondwater>.

- Het bodem-/grondwatersysteem is complex en speelt veelal op lange(re) termijn. Daarbij zijn beleid en regelgeving versnipperd, met achterliggend veel belangen en belanghebbenden. Het is daarom heel moeilijk richting te kiezen. Belangrijke beslissingen worden nogal eens vooruitgeschoven. Op de korte termijn levert dit weinig pijn op, maar op de langere termijn zullen de alsdan noodzakelijke besluiten heel vervelend zijn.
- Slechte ervaringen in 2010 – nadat de Waterwet van kracht was en provincies voorzag c.q. had moeten voorzien in een warme overdracht van grondwatertaken (vergunningverlening) - kan uitstraling hebben op de huidige beweging.
  - Toen was evident dat er iets nieuws bijkwam voor de waterschappen: zij werden toen bevoegd gezag voor vrijwel alle grondwateronttrekkingen (en hiermee samenhangende infiltraties).
  - Er is onder de respondenten niet veel vertrouwen in de overdracht van kennis en ervaring vanuit de provincies naar waterschappen. In het Ow-implementatietraject wordt wel voorzien in een warme overdracht van provincies naar de gemeenten, maar niet richting waterschappen. De vraag is nu of en in hoeverre waterschappen, als overall watersysteembeheerder, zelf bereid zijn om in kennis over grondwaterkwaliteit te investeren.
  - Hierbij is ook van belang wat provincies anders gaan doen. Omdat de omgevingsvisies, regionale waterprogramma's en omgevingsverordeningen nog volop in ontwikkeling zijn, is hierover nog geen duidelijk beeld (zie ook hoofdstuk 3).

5.5 Conclusie

Alle respondenten is gevraagd zichzelf te scoren op hun kennis van grondwaterkwaliteit en -kwantiteit. Ook is nagegaan welke kennisbehoeftes er zijn en wat hierbij mogelijke risico's zijn.

Eigen kennis grondwaterkwaliteit en -kwantiteit

- Op het gebied van grondwaterkwantiteit is de score vrij hoog tot erg hoog (gemiddeld een 8 op een schaal van 0 tot 10);
- Op grondwaterkwaliteitsgebied is de gemiddelde score een kleine 6 (op een schaal van 0 tot 10), maar hier zijn er grote verschillen tussen de respondenten. Zes waterschappen geven zichzelf een dikke onvoldoende net als de de UvW. Rijnland en De Dommel daarentegen scoren zichzelf weer hoog, net als het UP en de STOWA.
  - In vergelijking met provincies en sommige grote gemeenten scoren waterschappen zichzelf vrij laag. De score is wat hoger als het om de vergelijking met de kleinere gemeenten gaat.
- Gemiddeld genomen voelen de waterschappen zich onzeker over hun kennis op het gebied van grondwaterkwaliteit. Men is van mening dat het kennisniveau beter moet, zeker ook op bestuurlijk-juridisch gebied.

Waar is met het oog op de Omgevingswet behoefte aan?

- De waterschappen hebben behoefte aan meer duidelijkheid over de verdeling van grondwaterkwaliteitstaken in de toekomst. De Wet bodembescherming verdwijnt en het bodembeleid wijzigt, maar wat betekent dit nu voor het eigen werk? Onzekerheid is er bijvoorbeeld over de vergrijzing van het grondwater, de effecten van de energietransitie, de

gevolgen van klimaatverandering voor het grondwater en de effecten van grootschalige infiltraties van diverse soorten water in de bodem).

- Welke toetsingskaders, processen en procedures moeten worden gevolgd? Welke hulpmiddelen zijn er al? Voor zover deze er nog niet zijn, moeten deze er komen. Voor het grondwaterkwantiteitsbeheer (vergunningverlening) zijn deze er immers ook.
- Er is een betere verbinding nodig tussen regionale en nationale kennis. Van belang hierbij is vooral ook dat “het goede gesprek” met de grondwaterpartners plaatsvindt. In de haast van de Omgevingswet komt het hier nu maar sporadisch van. Met een of twee sessies ben je er niet. Van onze zijde merken wij hier op dat ook provincies en gemeenten nogal eens worstelen met hun Ow-implementatietraject.
- Van het ‘goede gesprek’ zoals hier bedoeld komen goede afspraken. Die zijn nodig om straks de Omgevingswet zacht te laten landen. Voorkomen moet worden dat het her en der al aanwezige wantrouwen groter wordt. Daar is niemand bij gebaat, zeker ook het grondwater niet.
- Bij al deze kennisbehoeften zijn verbinders nodig die vanuit de maatschappelijke (integrale) opgaven kunnen redeneren en niet teveel werken vanuit het eigen belang. Zij spreken de verschillende talen van de (vele) specialisten en dat is nodig voor een goede samenwerking.

Risico's

- De vraag bij het bovenstaande is wel welke bestuurlijke keuzes en ambities er dan gelden. Beide hebben immers gevolgen voor de bezetting en middelen van de eigen organisatie. Als grondwater een minder belangrijk agendaonderwerp blijft, zal dit de kwaliteit ervan niet ten goede komen. Het is aan de waterschappen zelf, als overall watersysteembeheerder, bereid te zijn om in kennis over grondwaterkwaliteit te investeren, niet in de laatste plaats om een goede gesprekspartner te zijn voor de medeoverheden.
- Het bodem-/grondwatersysteem is complex en speelt veelal op lange(re) termijn. Daarbij zijn beleid en regelgeving versnipperd, met achterliggend veel belangen en belanghebbenden. Het is daarom moeilijk richting te kiezen, terwijl dit wel nodig is om vervelende besluiten op de lange termijn te voorkomen.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Belangrijkste conclusies

De hoofdstukken 2 t/m 5 zijn elk afgerond met een concluderende paragraaf. Voor de meer uitgebreide conclusies verwijzen wij gemakshalve (en om teveel herhaling te voorkomen) daarnaar. De belangrijkste conclusies, die de basis vormen voor de in paragraaf 6.2 verwoorde algemene en meer specifieke aanbevelingen, vatten we hier nog eens in onderling verband samen:

1. De aandacht voor grondwater en zeker grondwaterkwaliteit is binnen de meeste waterschappen relatief laag, vergeleken met onderwerpen als waterveiligheid en oppervlaktewaterkwaliteit.
  - In de huidige waterbeheerplannen is er nauwelijks aandacht voor grondwaterkwaliteit; het thema wordt niet als kerntaak beschouwd.
  - Voor de UvW en STOWA is het thema grondwater geen prioriteit. Voor het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond (UP) is grondwaterkwaliteit wel een speerpunt.
  - Opvallend is dat het UP op dit moment een grote onbekende is voor de waterschappen, daar waar de potentie hiervan (of de opvolger hiervan) voor de waterschappen groot kan zijn.
  - Binnen waterschappen is in de regel slechts een handvol grondwaterspecialisten aanwezig. Deze zijn hoofdzakelijk bezig met kwantitatieve taken, zoals vergunningverlening voor onttrekkingen (en daarmee samenhangende infiltraties) en peilbesluiten. Voor grondwaterkwaliteit wordt hoofdzakelijk naar de provincies gekeken.

2. Onder invloed van verschillende maatschappelijke opgaven/vraagstukken en de aanstaande Omgevingswet, neemt de aandacht voor grondwater wel toe, maar nog hoofdzakelijk voor kwantiteitsvraagstukken (denk aan als droogte, verdroging, ondergronds ruimtegebruik en bodemdaling). De in kaart gebrachte netwerkstructuren wijzen ook in die richting. Grondwater staat namelijk in een aanzienlijk aantal overleggen op de agenda. Dit gaat in hoofdzaak om overleggen waarin de maatschappelijke opgave centraal staat. Deze overleggen zijn in hoofdzaak regionaal en ambtelijk van aard.

3. De Omgevingswet zal de samenwerking en afstemming op het terrein van grondwaterkwaliteit verder beïnvloeden, maar hoe precies is overwegend onzeker. Er is veel onduidelijkheid over de gevolgen van het nieuwe bodembeleid. De Wet bodembescherming verdwijnt en het bodembeleid wijzigt, maar wat betekent dit nu concreet voor het eigen werk? Er is een duidelijke behoefte uitgesproken aan:
  - Meer duidelijkheid over de verdeling van grondwaterkwaliteitstaken en de eventuele consequenties hiervan voor de eigen kennis en bezetting.
  - Hulpmiddelen: toetsingskaders, processen en procedures.
  - Een betere verbinding tussen regionale en nationale kennis, ondersteund door 'verbinders' die vanuit de maatschappelijke opgaven kunnen redeneren en niet teveel werken vanuit het eigen belang.

4. Gemiddeld genomen hebben waterschappen moeite met de door de maatschappij en de Omgevingswet gevraagde transitie om niet langer te werken vanuit de bij wet toegedeelde taken, maar juist vanuit de maatschappelijke (beleids-)opgaven.
5. De in ontwikkeling zijnde waterbeheerprogramma's kennen vooralsnog geen beleid en maatregelen op het gebied van de grondwaterkwaliteit. Belangrijke reden hiervoor, naast de hiervoor genoemde onzekerheid, is dat men wacht op de inhoud van de regionale waterprogramma's van de provincies. Over de betrokkenheid hierbij zijn de waterschappen overigens nogal ontevreden.
6. Waterschappen vragen de UvW om een nationale (basis)visie op het grondwaterbeheer. Hierbij zou rekening gehouden moeten worden met de regionale verschillen tussen waterschappen. Wat dat laatste betreft is er wel een spanning te zien tussen de regionale behoeften en werkwijze van de waterschappen enerzijds en de nu nog overwegend nationale scope van de Unie anderzijds.
7. De STOWA doet momenteel niet heel veel op grondwatergebied, maar heeft wel de zogenoemde [Deltafacts](https://www.stowa.nl/deltafacts). Zij verwacht in de toekomst meer te doen, met name door de aandacht voor droogte (<https://www.stowa.nl/deltafacts/zoetwatervoorziening/droogte>).
  - Waterschappen verwachten echter ook voor andere thema's een nadrukkelijke(re) rol voor de STOWA, zoals het ontwikkelen van de genoemde toetsingskaders, onderzoek naar de relatie tussen het gebruik van de ondergrond en het effect op grondwater, de gevolgen van grondwaterverdamping en de (on-)mogelijkheden van onderwaterdrainage in de strijd tegen bodemdaling.
8. Waterschappen scoren de eigen kennis op het gebied van grondwaterkwantiteit zonder meer hoog. De score op grondwaterkwaliteitsgebied is beduidend lager, maar hier zijn er wel grote verschillen tussen de respondenten. Gemiddeld genomen voelen de waterschappen zich onzeker over hun grondwaterkwaliteitskennis, zeker ook op bestuurlijk-juridisch gebied.
9. De waterschappen zijn positief gestemd dat de Themagroep Grondwater en Ondergrond weer opstart. Het eigenaarschap hiervan moet wel goed worden ingevuld, daarbij rekening houdend met het feit dat de themagroep van de waterschappen zelf is, en niet van het faciliterende Uniebureau.

Extra: onze observatie

Onze observatie – in feite los van dit onderzoek – is dat er een grote discrepantie is tussen het belang van grondwater aan de ene kant en de aandacht en middelen hiervoor aan de andere kant. Grondwater is enerzijds een bepalende factor voor grote maatschappelijke opgaven zoals klimaatadaptatie, drinkwatervoorziening, bodemdaling, energietransitie, droogtebestrijding, ondergronds ruimtegebruik en de bouwopgave. Anderzijds zien we dat er voor grondwater nauwelijks middelen en mensen worden vrijgemaakt. Daar waar er tientallen tot honderden mensen per waterschap werken aan waterveiligheid en oppervlaktewater(kwaliteits)beheer, is dit voor grondwater gemiddeld slechts een handvol mensen.

Ook de bekostiging valt hierbij op. De watersysteemheffing (bedoeld voor waterveiligheid en voldoende schoon water) brengt jaarlijks meer dan een miljard euro op terwijl de provinciale grondwaterheffing jaarlijks slechts 15 miljoen euro opbrengt (waarvan eenderde in de provincie Noord-Brabant). Waterschappen hebben strikt fiscaal-juridisch niet eens de mogelijkheid om de kosten voor het grondwaterbeheer uit de opbrengsten van de eigen heffingen te bekostigen. Van een solide en onafhankelijk bekostiging voor grondwater is dan ook geen sprake. Opmerkelijk als wordt bedacht dat de totale verwachte schade als gevolg van de uitdagingen in het grondwaterbeheer erg hoog wordt ingeschat.

Ons inziens zal de toenemende aandacht voor grondwater, als verbindend element in tal van maatschappelijke vraagstukken, de weg volgen van de kwaliteit van het oppervlaktewater. In de jaren zestig van de vorige eeuw werd duidelijk dat er hiervoor actie nodig was. Een klein decennium later mondt dit uit in de Wet verontreiniging oppervlaktewateren (Wvo), voorzien van een specifiek heffingeninstrument, de verontreinigingsheffing. Deze heeft een sterk regulerende werking gehad op de hoeveelheid en de aard van lozingen. Gegeven de ontwikkelingen van vandaag-de-dag, is de vraag legitiem of de governance van het grondwater heroverweging en aanpassing verdient. Wij menen van wel.

6.2 Aanbevelingen

6.2.1 Algemene aanbevelingen

1. Stel samen met stakeholders een toetsingskader op dat partijen kunnen gebruiken voor het beoordelen van effecten van activiteiten op grondwaterkwaliteit.
2. Wees als waterschappen zelf, als overall watersysteembeheerder, bereid om in kennis over grondwaterkwaliteit te investeren, niet in de laatste plaats om een goede gesprekspartner te zijn voor de mede-overheden en de gebruikers van het grondwater.
3. Creëer als waterschappen, Unie van Waterschappen, UP en STOWA meer bewustzijn voor het belang van aandacht voor grondwater in het algemeen en de bescherming van de grondwaterkwaliteit in het bijzonder.
  - a. Breng hiertoe de voor grondwater maatschappelijke vraagstukken en opgaven in beeld en duidt het belang van grondwater hierin.
  - b. Breng de aan grondwater te relateren (potentiële) schade in beeld en relateer deze aan de bekostiging en opbrengsten van grondwater.
  - c. Verbeeld bovenstaande in een infographic (zie de Visual grondwater) en werk mogelijke scenario's uit in een eigen grondwatervisie en/of -programma of kies er meteen voor deze visie te maken met de grondwaterpartners.
  - d. Bespreek de resultaten hiervan zowel intern (de bij dit onderzoek betrokken partijen) als extern (de grondwaterpartners, in het bijzonder het Rijk, de provincies, gemeenten en drinkwaterbedrijven).
4. Voor de wat langere termijn – voor de nabije toekomst levert de implementatie van de Omgewingswet al genoeg uitdagingen op – valt te heroverwegen de huidige governance van het grondwater nader onder de loep te nemen.

- a. Beschrijf een werkbaar governance-arrangement voor grondwaterkwaliteit dat organisaties kunnen gebruiken als referentie voor de samenwerkingsverbanden / coalities waarin ze opereren. Geef hierbij ook aan wat dit betekent voor de stakeholders (kennis en bezetting).
  - b. Besteed in het bijzonder ook aandacht aan de toekomstige kosten van het grondwaterbeheer en het hierbij horende bekostigingsinstrumentarium.
  - c. Maak van deze governance-vraag een nationale opgave.
5. Meer algemeen volgt uit bovenstaande aanbevelingen het advies om zowel in- als extern “het goede grondwatergesprek” te laten plaatsvinden, niet in de laatste plaats om het her en der al aanwezige wantrouwen weg te kunnen nemen.

6.2.2 Aanbevelingen voor de individuele waterschappen

1. Bespreek als waterschap c.q. grondwaterspecialist het toenemende belang van grondwater met het dagelijkse en het algemene bestuur. Betrek hierbij de algemene aanbevelingen zoals hiervoor gegeven en bepaal op basis hiervan eigen, regionale en nationale acties voor de ‘grondwateragenda’ van 2021.
2. Doe als grondwaterspecialist actief mee aan de Ambtelijke Themagroep Grondwater en Ondergrond. Draag actief bij aan de agendering hiervan. Leren van elkaar is een belangrijke doelstelling van de themagroep.
3. Zorg ervoor dat er in het nieuwe Wbp beleidsmatig aandacht is voor beleid en eventueel ook maatregelen voor zowel grondwaterkwantiteit als -kwaliteit. Leg keuzes en ambities voor aan het dagelijks bestuur zodat er in ieder geval een bewuste afweging gemaakt om het thema al dan niet op te nemen. Ga hierbij na wat er door de provincies aan beleid en maatregelen is of wordt geformuleerd. Stel je hierbij uitnodigend op, ook de provinciespecialisten hebben het erg druk met de implementatie van de Omgevingswet.
4. Maak werk van de inhoud van de Handreiking Grondwaterkwaliteitsbeheer onder de Omgevingswet (eind 2019 verschenen, versie 1.0). Weliswaar staat hierin nog niet alles, maar lezing hiervan en discussie hierover kan een deel van de geconstateerde onzekerheid wegnemen.

6.2.3 Aanbevelingen voor de Unie van Waterschappen

1. Bespreek de uitkomsten van dit onderzoek met de WWS en de CWS. Wijs op het toenemende belang van grondwater, zowel regionaal als nationaal. Betrek hierbij de algemene aanbevelingen zoals hiervoor gegeven en bepaal op basis hiervan acties voor de ‘grondwateragenda’ van 2021. Besteed in ieder geval ook aandacht aan de vraag of de Unie ook regionaal – omdat er nu eenmaal regionale verschillen te onderkennen zijn – een ondersteunende rol zou moeten spelen.
2. Faciliteer de ambtelijke Themagroep Grondwater en Ondergrond. Laat groep 2 à 3 keer per jaar bijeen komen. Dat kan deels online, al was het maar om de opkomst te vergroten.
  - a. Spreek in samenwerking met de waterschappen een duidelijke rolverdeling af: de Unie faciliteert, de waterschapsspecialisten vullen de agenda.

3. Maak werk van de inhoud van de 'Handreiking Grondwaterkwaliteitsbeheer onder de Omgevingswet', bijvoorbeeld door in samenwerking met het UP (i.e. de opvolger hiervan) een voorlichtingstraject vorm te geven.
  - a. Weliswaar staat nog niet alles in de handreiking, maar lezing hiervan en discussie hierover kan een deel van de geconstateerde onzekerheid wegnemen.
  - b. In 2021 zal werk worden gemaakt van de update hiervan (versie 2.0). Het initiatief hiervoor ligt bij IenW/RWS WVL. Zorg voor voldoende inbreng bij de ontwikkeling van deze versie.
4. Wees initiatiefnemer – zonder alles alleen te hoeven doen! – voor:
  - a. De gevraagde beoordelings-/toetsingskaders voor grondwaterkwaliteit.
  - b. Het leggen van verbindingen tussen regionale en nationale kennis (bijvoorbeeld door middel van kennishubs/-platforms).
  - c. Het in beeld krijgen van 'verbinders' die vanuit de maatschappelijke (integrale) opgaven kunnen redeneren en niet teveel werken vanuit het eigen belang. Deze kunnen een belangrijke rol spelen bij de noodzakelijke afstemming en samenwerking met bijvoorbeeld provincies en gemeenten.

6.2.4 Aanbevelingen voor de STOWA

1. Start een kennisprogramma dat betrekking heeft op grondwater in het algemeen en grondwaterkwaliteit in het bijzonder.
2. Ontwikkel dit kennisprogramma in samenwerking met De Unie van Waterschappen en het UP. Concreet door waterschappen genoemde kennisonderwerpen zijn:
  - het (mede-)ontwikkelen van toetsingskaders voor grondwaterkwaliteit;
  - het duidelijk maken van de rol van de ondergrond in relatie tot grondwater;
  - de gevolgen van grondwaterverdamping (in relatie tot droogte en zettingsvragen) en
  - de (on-)mogelijkheden van onderwaterdrainage in de strijd tegen bodemdaling.

6.2.5 Aanbevelingen voor het UP Bodem en Ondergrond

1. Zorg er als UP (of als eventuele opvolger hiervan) voor dat het UP goed bekend wordt bij de waterschappen. Het voorliggende onderzoek is wat dit betreft een goede stap.
2. Maak concreet wat het UP voor waterschappen kan betekenen. Mogelijk dat het UP op regionaal uitvoeringsniveau een kennis- en/of procesondersteunende rol kan vervullen, daar waar de Unie van Waterschappen meer een nationaal karakter heeft, voor een belangrijk deel ook nog als belangenbehartiger.
3. Maak in samenwerking met de Unie van Waterschappen en de STOWA een grondwateragenda voor 2021. Betrek hierbij in ieder geval de bevindingen uit dit rapport.

Bijlage 1: betrokkenen bij het onderzoek

Projectuitvoerders Sterk Consulting

- Peter de Putter
- Robert van Cleef

Begeleidings-/klankbordgroep

- Ariane Tuinenburg (Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond / RWS)
- Sverre van Klaveren (Unie van Waterschappen)
- Ron Nap (Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond)
- Daan Henkens (Unie van Waterschappen)

Geïnterviewden

Acht waterschappen

- Waterschap De Dommel
  - Mark van Lokven en Aart van Wessel
- Hoogheemraadschap van Rijnland
  - Dolf Kern (tot 1 september 2020 werkzaam voor Rijnland) en Mark Kramer
- Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR)
  - Jeanette van Eck en Michella Smits
- Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard (HHSK)
  - Mechiel van Appeldoorn
- Waterschap Drents Overijsselse Delta
  - Jacques Esenkbrink, Bert Hendriks en Carolien de Vries
- Waterschap Zuiderzeeland
  - Arie Claassen, Harry Bouwhuis en Maaïke Buysse-Hendriks
- Waterschap Rivierenland
  - Jan Spieksma en Ton Drost
- Wetterskip Fryslan
  - Jan van Rijen en Jiska Waaijbergen

Overige organisaties

- Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond
  - Ariane Tuinenburg en Ron Nap
- Unie van Waterschappen
  - Sverre van Klaveren, Eric Gloudemans en Daan Henkens
- STOWA
  - Michelle Talsma en Rob Ruijtenberg

Bijlage 2: overzicht overleggen grondwater in maatschappelijke opgaves

Nr.	Overleggen	Deelnemers
1	Krw-werkgroep Maas	Provincies, waterschappen en RWS
2	Projectspecifieke overleggen over aanpak pluimen grondwaterverontreinigingen onder Wbb. Voor De Kempen is er een grondwaterplan vastgesteld door de Stuurgroep ABdK (Actief Bodembeheer de Kempen), waarin ministerie, provincies, waterschappen en gemeenten betrokken waren.	Omgevingsdienst, gemeente(n), provincie: grondwaterkwaliteit van belang Kempen, Tilburg.
3	Gebiedsgericht grondwaterbeheer (Wbb)	Omgevingsdienst, gemeente(n), provincie, bedrijven
4	Omgevingsvisie provincie (september 2020)	Waterschappen en provincie
5	Programma 'Leven de Dommel' (gericht op robuust watersysteemherstel)	Intern programma Waterschap De Dommel met omgeving (overheden, natuurorganisatie en landbouw)
6	Provinciale structuurvisie	Waterpartners
7	Overleg Provincie Zuid-Holland	Provincie Zuid-Holland, waterschappen Zuid-Holland en omgevingsdiensten
8	Overleg over grondwater in omgevingsverordening provincie Utrecht ('Warme overdracht')	Provincie, andere waterschappen en gemeenten
9	Waterplan/GRP overleggen bij de gemeenten	Gemeenten, waterschap en buurtorganisaties
10	Warme overdracht bodem- en grondwatertaken ZH	Provincie, omgevingsdiensten, waterschappen en gemeenten
11	Overleg i.h.k.v. implementatie Omgevingswet/waterprogramma's met provincies	Provincie en waterschappen
12	Werkgroep Ondergrond & Transitie (bodemconvenant)	Koepels en IenW
13	Werkgroep veen	Waterschappen en STOWA
14	Themagroep Zoetwater	Waterschappen
15	MIPWA (Methodiek Interactieve Planning Waterbeheer). MIPWA is het consortium rond een eenduidig grondwatermodel voor Noord-Nederland.	Waterschappen, provincies en drinkwaterbedrijven. Zie: https://publicwiki.deltares.nl/display/MIPWA/MIPWA
16	Veenweideprogramma 2020 – 2030	Provincie, Wetterskip Fryslan, gemeenten, landbouworganisaties en natuurorganisaties
17	Werkgroep Watersystemen, voorportaal voor de Commissie watersystemen UvW	Alle waterschappen (ambtelijk [WWS] en bestuurlijk [CWS])
18	Veenweideproblematiek in de Alblasserwaard, rond impuls gelden	Provincie Zuid-Holland, gemeenten, LTO
19	Omgevingsverordeningen van de vier provincies	4 provincies en Waterschap Rivierenland (WSRL)

Nr.	Overleggen	Deelnemers
20	Regionale water- en bodemprogramma's (afstemmingsoverleg)	4 provincies en WSRL
21	Kaderrichtlijn Water	WSRL en de Provincie Gelderland
22	Reversed Osmose(waarheen met het brijnwater?)	WSRL, provincies en gemeenten
23	RBO en RAO Rijn-Oost	Waterschappen en provincies in Rijn-Oost, gemeentes, Vitens, LTO, Rijkswaterstaat, Ministerie IenW, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, particulier grondbezit en provinciaal landschap
24	Unie themagroep bodem en grondwater	Unie en waterschappen
25	Samenwerking Azure	Waterschappen, Vitens en andere stakeholders
26	CWS en WWS	UvW en waterschappen
27	Overleggen in relatie tot Geothermie en bodemdaling. Met provincies gelegenhedenbijeenkomsten n.a.v. aanvragen vergunningen (Mijnbouwwet)	Partners afhankelijk van locatie (i.i.g. met de provincies)
28	Deltaprogramma Zoetwater	Deltacommissaris, IenW, LNV, IPO, UvW, VNG, provincies en waterschappen
29	Convenant Bodem en Ondergrond, diverse overleggen	IPO, IenW, VNG, UvW, VNO-NCW
30	(Directeuren overleg) DO & BO Bodem en PFAS	IPO, IenW, VNG, UvW
31	Landelijke Commissie Waterverdeling (LCW)	RWS, UvW, IPO, LNV, Vewin
32	Managementteam Watertekorten (MTW)	RWS, UvW, IPO, LNV, Vewin
33	TG Waterbodembeleid	Waterschappen
34	TG Bodemdaling	Waterschappen
35	Werkgroep watersystemen) WWS-CWS	Waterschappen
36	Koepeloverleg bodem	IenW, IPO, VNG, UvW
37	Werkgroep afspraken na 2020	IenW, IPO, VNG, UvW
38	DPRA team intern RWS	RWS
39	DPRA team extern RWS	RWS, waterschappen, UvW
40	MJP Droogte, in ontwikkeling	RWS, Waternet, Deltares, Stowa, IenW
41	Beleidsstafel Droogte	Ministerie van IenW, LNV, EZK, RWS (Man. Team Watertekorten), UvW, IPO, VNG, Bestuurlijk Platform Zoetwater, Staf Deltacommissaris, Vewin en het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving
42	Bodem in de Omgevingswet	RWS
43	Gelders Ondergrond overleg (themagroepen o.a. grondwatersysteem)	Gelderse gemeenten, omgevingsdiensten, waterschappen en de provincie
44	Kennisimpuls waterkwaliteit (KIWK) werkgroep	Ipo, UvW, drinkwaterbedrijven, stowa, I&W, pbl, RWS, deltares, wenr, kwr, rivm
45	Kennisimpuls waterkwaliteit (KIWK) Strategiegroep	Ipo, UvW, drinkwaterbedrijven, stowa, I&W, pbl, RWS, deltares, wenr, kwr, rivm
46	KIWK project grondwater	Ipo, UvW, drinkwaterbedrijven, stowa, I&W, pbl, RWS, deltares, wenr, kwr, rivm

Nr.	Overleggen	Deelnemers
47	Lumbricus programma. Div overleggen van coördinatieteam, programmteam, en stuurgroep	Ca 13 partijen. Zie site
48	KLIMAP programma. Div overleggen van kernteams, projectteam, stuurgroep, strategiegroep	Ca 24 partijen. Zit in opstart fase. Vervolg' op lumbricus
49	NHI. Nederlands Hydrologisch Instrumentarium	Zie http://nhi.nu/
50	Waterwijzer landbouw en natuur. Zijn instrumenten	Zie www.waterwijzer.nl voor beide
51	Aquathermie	www.stowa.nl/TEO . Relatie met koude-warmte-opslag (grondwater komt weinig aan bod)
52	Effluent hergebruik	Onderzoek met KWR Water Research
53	Diverse ander onderzoeken (bijv. in de stad en ecologie)	Onderzoek naar kwaliteit van afstromend hemelwater in stedelijk gebied en mogelijk invloed op de kwaliteit van het grondwater

Bijlage 3: vragenlijst voor het onderzoek

Vraag					
1. Hoofdvraag: In welke capaciteit is men bij welke grondwateroverleggen aanwezig (ambtelijk/bestuurlijk)?					
1A. Aan welke volledig over grondwater(beheer) gaande overleggen doet uw organisatie mee (NB: zie vraag 1B voor overleggen waarin grondwater een onderdeel vormt van de agenda)? Denk aan overleggen met andere waterschappen, in UvW-verband, met andere overheden, met marktpartijen?					
Naam 'puur' grondwateroverleg	Welke organisaties doen aan het overleg mee?	Is het overleg ambtelijk of bestuurlijk? Of mix?	Hoe vaak vindt dit overleg plaats? <i>Bv.: Incidenteel, wekelijks, maandelijks, kwartaal, halfjaarlijks of jaarlijks</i>	Hoeveel uren (raming) steekt uw organisatie hierin (per jaar) en met hoeveel personen?	Hoe waardeert u dit overleg? Score: 1, 2, 3, 4, 5 <i>(5 = erg goed)</i>
1.					
Etc.					
1B. Aan welke overleggen doet uw organisatie mee waarin grondwater 'slechts' een onderdeel vormt van de agenda en bijvoorbeeld wordt gezien in relatie tot bodem, ondergrond en waterkwaliteit. Grondwater is hier meer ingebed in thema's c.q. maatschappelijke opgaven.					
Naam overleg waarin grondwater 'slechts' een deel is van de agenda	Welke organisaties doen aan het overleg mee?	Is het overleg ambtelijk of bestuurlijk? Of mix?	Hoe vaak vindt dit overleg plaats? <i>Bv.: Incidenteel, wekelijks, maandelijks, kwartaal, halfjaarlijks of jaarlijks</i>	Welke grondwater(gerelateerde) thema's komen aan bod: <i>1. Verdroging, 2. Droogte, 3. Voorraadbeheer, 4. Grondwaterkwaliteit, 5. Energietransitie (kwo's, geothermie e.d.), 6. Ruimtelijke adaptatie/watertoets (RO), 7. Bodemdaling, 8. Verzilting, 9. Bodemverontreiniging, 10. Ondergronds bouwen, 11. Anders, nl.....?</i>	Hoe waardeert u dit overleg? Score: 1, 2, 3, 4, 5 <i>(5 = erg goed)</i>
1.					
Etc.					
1C. Hoe hoog acht het waterschap (bestuur) het belang van grondwater in vergelijking met andere (water-)beleidsthema's?		Arceer het beste antwoord: 1. Vrij laag 2. Gemiddeld 3. Hoog 4. Heel hoog			
1D. Gaat de Omgevingswet het relatiebeheer (met andere overheden/marktpartijen) veranderen? Naar verwachting zal het relatiebeheer niet echt veranderen. Wellicht in een andere vorm? Zo ja, wil je dit kort toelichten? Wordt het meer, minder, anders etc.?					

Vraag	Antwoord	Toelichting
2. Grondwaterbeleid en maatregelen		
2A Welke beleidsstukken, plannen, nota's e.d. zijn er binnen het waterschap (specifiek grondwatergerelateerd)?	Arceer de relevante documenten: 1. Waterbeheerplan 2. Beleidsregel grondwater (bv. voor grondwateronttrekkingen) Welke nog meer (graag benoemen)? <i>Bv. een 'Beleidsnota droogtebestrijding' o.i.d.</i>	
	Welke maatregelen zijn/worden genomen (tot eind 2021)? <i>Nb: indien in samenwerking met andere partijen, wil je die er dan tussen haakjes achter zetten?</i> 1. 2. Etc.	
2C Welke grondwatermaatregelen staan / komen er in het nieuwe Wbp? Wordt er straks (door de Ow) meer gedaan aan grondwaterkwaliteit? <i>Nb: verwijzen naar evt. tekstdelen, tabellen e.d. uit een concept-Wbp is fijn.</i>	Welke maatregelen zijn/worden genomen? <i>Nb: indien in samenwerking met andere partijen, wil je deze dan er tussen haakjes achter zetten?</i> 1. 2. Etc.	
2D Heeft/hebben de provincie/provincies in hun nieuw op te stellen regionaal waterprogramma (Rwp, evt. concept) nieuw grondwaterkwaliteitsbeleid en daarbij horende maatregelen geformuleerd a.g.v. de Omgevingswet? <i>Zo ja, wat zijn de belangrijkste wijzigingen t.o.v. het huidige beleid/maatregelen?</i>		<i>Nb: focus van deze vraag ligt op kwaliteitsbeleid, vanwege de wijziging van het bodembeleid onder het Ow-stelsel.</i>

Vraag	Antwoord	Toelichting
3 Rol van STOWA, Unie van Waterschappen en het UP Bodem en Ondergrond op het gebied van grondwaterkennisverspreiding		
<i>UvW</i>		
3A Hoe ziet het waterschap de rol van de UvW? <i>NB: wij interviewen de UvW ook, met dezelfde, soortgelijke en wat aanvullende vragen.</i>		
3B Maakt het waterschap gebruik van grondwaterkennis en -publicaties/-rapporten van de UvW?		
3C Welke grondwater(gerelateerde) rapporten van de UvW worden gebruikt?		
3D Wat kan de UvW concreet (nog meer) doen op het gebied van grondwater waar het waterschap wat aan zou hebben?		
<i>Stowa</i>		
3E Hoe ziet het waterschap de rol van STOWA? <i>NB: wij interviewen de STOWA ook, met dezelfde, soortgelijke en wat aanvullende vragen.</i>		
3F Maakt het waterschap gebruik van grondwaterkennis en -publicaties/-rapporten van STOWA?		
3G Welke grondwater(gerelateerde) rapporten van de STOWA worden gebruikt?		
3H Wat kan de STOWA concreet (nog meer) doen op het gebied van grondwater waar het waterschap wat aan zou hebben?		
<i>UP (Uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond)</i>		
3i Hoe ziet het waterschap de rol van het UP? <i>NB: wij interviewen het UP ook, met dezelfde, soortgelijke en wat aanvullende vragen.</i>		
3j Wat kan het UP concreet (nog meer) doen op het gebied van grondwater waar het waterschap wat aan zou hebben?		

Vraag	Antwoord	Toelichting
4 Kennis, ervaring en behoeften o.g.v. grondwaterkwaliteit		
4A Hoe wordt de eigen waterschapsbrede kennis en ervaring op het gebied van grondwater <u>kwantiteit</u> beoordeeld?	Arceer het beste antwoord: 1. Vrij laag 2. Voldoende 3. Hoog 4. Heel hoog	
4B Hoe wordt de eigen waterschapsbrede kennis en ervaring op het gebied van grondwater <u>kwaliteit</u> beoordeeld?	Arceer het beste antwoord: 1. Vrij laag 2. Voldoende 3. Hoog 4. Heel hoog	
4C Hoe verhoudt de kennis zich (inschatting) tot het kennisniveau van andere belanghebbende overheden: provincies en gemeenten	Arceer het beste antwoord: 1. Vrij laag 2. Voldoende 3. Hoog 4. Heel hoog	
4D Ken je de de eind 2019 verschenen 'Handreiking Grondwaterkwaliteit onder de Omgevingswet'?	Arceer het beste antwoord: 1. Ja, helemaal gelezen 2. Deels 3. Nee, maar wel gezien 4. Nee, is mij niet bekend	<i>Extra vraag: wat ontbreekt er in de handreiking?</i> ¹⁹
4E Welke kennis, vaardigheden e.d. worden op dit moment gemist (of is een tekort aan)?		
4F Waar is, met het oog op de inwerkingtreding van de Omgevingswet, behoefte aan als het om grondwater(kwaliteits)beheer gaat?		
4G Met welke ambities/beleidskeuzes (inhoudelijk en/of procesmatig) hangen deze behoeften (van vraag 4E en 4F) samen? <i>Denk bv. aan droogtebestrijding of tegengaan verzilting</i>		
4H Welke gevaren/risico's/ontwikkelingen zie je als het om jouw kennisbehoeften e.d. gaat? <i>Bv: geen noodzaak bij bestuur of geen aanbod personeel</i>		
5. Wat wil je ons nog meegeven om aandacht aan te besteden in de rapportage?		

¹⁹ Het blijkt dat niet iedereen tevreden is over de scope, inhoud en mate van concreetheid van de handreiking. Voor een deel hangt de ontevredenheid samen met de nieuwe beleidskeuzes die de wetgever in regels heeft vertaald. Voor een ander deel mist men duidelijke antwoorden, voorbeelden e.d.